

GROENSTRUCTUURPLAN BORSELE 2018-2038

UITWERKING 'S-GRAVENPOLDER

Colofon

OPGESTELD DOOR

Bosch Slabbers Landschapsarchitecten; Hans Eshuis,
Jan van Minnebruggen, Rosie Brader

OPDRACHTGEVER

Gemeente Borsele; afdeling woonomgeving

DATUM

april 2018

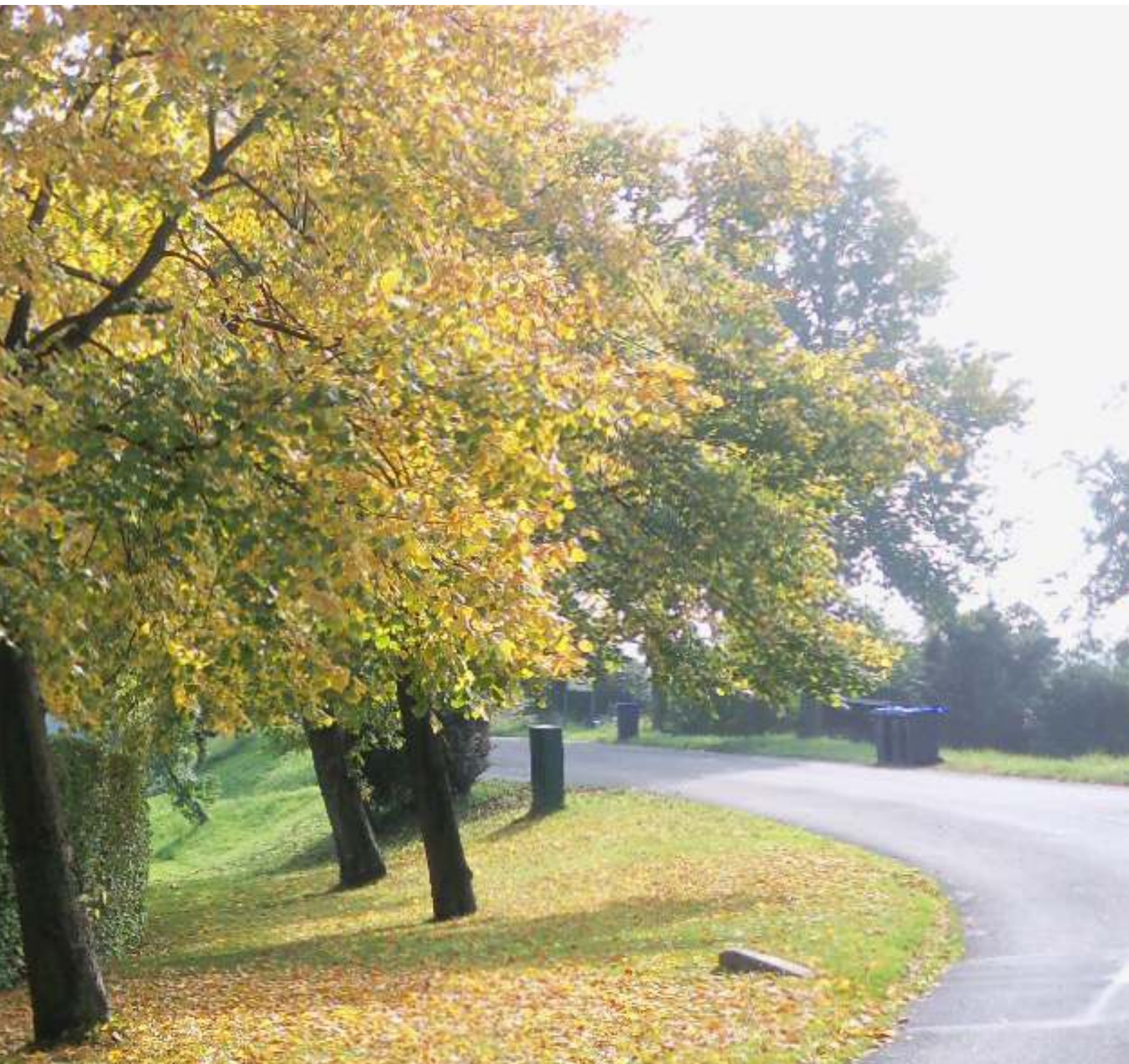

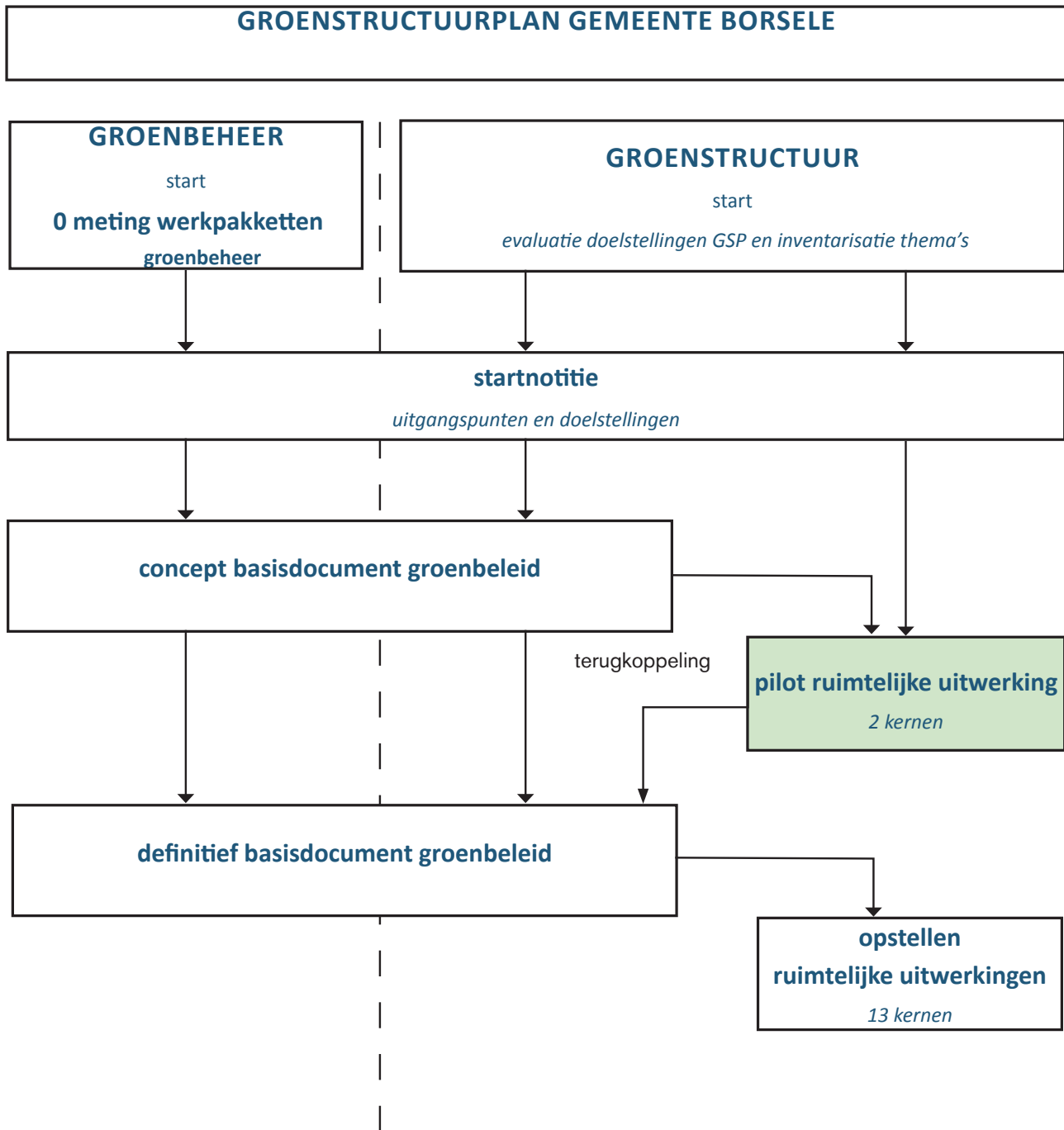
INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	
1.1 Inleiding	7
2. KARAKTERISTIEK VAN 'S-GRAVENPOLDER	
2.1 Geogenese en bodem	10
2.2 Landschap en natuurlijke vegetatie	10
2.3 Ruimtelijke opbouw	12
2.4 Ontwikkelingen	23
2.5 Huidige groenstructuur	23
3. ANALYSE	
3.1 Analyse huidig openbaar groen	32
4. WENSBEELD	
4.1 Ambitie groenstructuur	42
4.2 Beheerniveaus, groenzonering	50
4.3 Ambitie biodiversiteit	54
4.4 Ambitie klimaatadaptatie	58
5. ACTIEPLAN	
5.1 Investeringsraming	66

1. INLEIDING

▲ figuur 1.1: schema proces Groenstructuurplan en Pilot Ruimtelijke Uitwerking

1.1 INLEIDING

Aanleiding en doelstelling

In 2016 is een start gemaakt met het actualiseren van het Groenstructuurplan van de gemeente Borsele, dat dateert uit 1997. Als eerste stap is het algemene groenbeleid geëvalueerd en geactualiseerd in een nieuw 'Basisdocument Groenbeleid 2018-2038'. Het Basisdocument beschrijft de algemene beleidslijnen voor het openbaar groen aan de hand van een aantal thema's.

Het groenbeleid wordt vertaald in een ruimtelijke uitwerking per woonkern, zoals deze voor het dorp 's-Gravenpolder. Het beschrijft hoe het openbaar groen in het dorp er in de komende 20 jaar concreet uit gaat zien. Wat zijn de belangrijke en minder belangrijke groene elementen en hoe worden de doelstellingen bereikt?

De belangrijkste doelen van het Groenstructuurplan zijn het realiseren van een hoge ruimtelijke kwaliteit van de buitenruimte, het vergroten van de biodiversiteit van het openbaar groen en het inspelen op een veranderend klimaat.

Het realiseren van een hoge ruimtelijke kwaliteit is een doelstelling die ook centraal stond in het Groenstructuurplan van 1997. Dit heeft onder meer geresulteerd in diverse omvormings- en herinrichtingsplannen van de openbare ruimte, waardoor de grootste ruimtelijke knelpunten in de afgelopen jaren reeds zijn aangepakt. Het accent ligt op deze locaties op continuering en beheer van de buitenruimte. In de analyse worden de nog aanwezige en eventuele nieuwe ruimtelijke kansen en knelpunten weergegeven. Daarbij wordt een accent gelegd op het bieden van goede groeiplaatsen voor het openbaar groen, omdat veel van de huidige knelpunten voortkomen uit een verkeerde of te krap bemeten standplaats van een boom of struik.

Een tweede hoofddoel is om het openbaar groen meer van betekenis te laten zijn voor de flora en fauna. De teruggang van de biodiversiteit (het aantal aanwezige plant- en diersoorten) kan worden beperkt door gevarieerd en natuurlijk openbaar groen. In het Groenstructuurplan wordt de beleidslijn uit 2016 uitgewerkt, waarin de gemeente Borsele ervoor kiest om maatregelen te nemen voor het herstellen en verbeteren van de biodiversiteit, met extra aandacht voor fruitbestuivende insecten.

De derde opgave voor de komende planperiode is het inspelen op het veranderende klimaat, ook wel klimaat-

adaptatie genoemd. In de Ruimtelijke Uitwerking wordt middels een ambitiekaart aangeduid hoe het openbaar groen kan bijdragen aan het verminderen van de effecten van toenemende extreme neerslag en hitte.

Een verdere inhoudelijke verdieping van de thema's biodiversiteit en klimaatadaptatie is te vinden in het Basisdocument Groenbeleid, net zoals de beschrijving van het algemene groenbeleid.

Leeswijzer

De Ruimtelijke Uitwerking wordt ingeleid met een beschrijving van de historie en stedenbouwkundige opbouw van het dorp (hoofdstuk 2), gevolgd door een beschrijving van de huidige ruimtelijke opbouw van het dorp (hoofdstuk 3). De beschrijving mondt uit in een kaartbeeld van de huidige groenstructuur. Vervolgens wordt het huidige beeld geanalyseerd. De analyse vindt plaats aan de hand van de thema's zoals die ook in het Basisdocument worden gehanteerd. Er worden knelpunten, maar ook kansen aangegeven voor de komende planperiode.

In hoofdstuk 4 wordt een wensbeeld vastgelegd in de vorm van een kaartbeeld van de (hoofd)groenstructuur en een toelichting. De thema's biodiversiteit en klimaatadaptatie worden elk voorzien van een eigen toelichting en kaartbeeld.

Naast de groene hoofdstructuur wordt ook de zonering van de beheerniveau's over de woonkern vastgelegd. De beheerniveau's staan voor de spreiding van intensief en extensief beheer. De belangrijkste projecten die volgen uit het wensbeeld worden in paragraaf 3.5 nader omschreven.

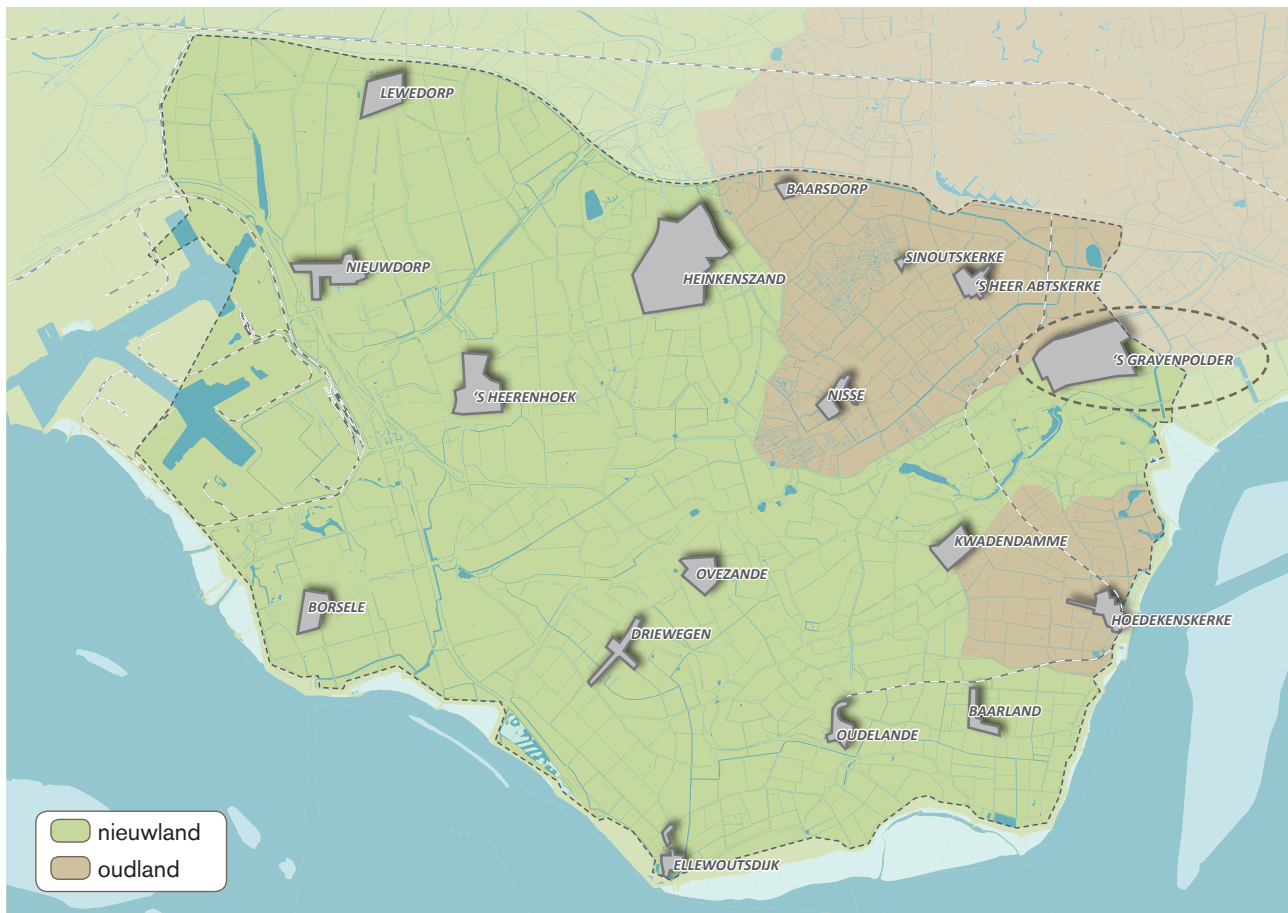
Hoofdstuk 5 behandelt het actieplan of uitvoeringsprogramma van de wensen en voorstellen. Vaak kan worden meegelift op de programma's van wegen en riolering. De benodigde investeringen die inzichtelijk worden gemaakt, hebben dan ook betrekking op de groene component.

De ruimtelijke uitwerking wordt samengevat middels een conclusie en een totaalkaart, waar alle planvoorstellen zijn samengebracht.

2. KARAKTERISTIEK VAN 'S-GRAVENPOLDER

▲ Gemeente Borsele met daarin de kern 's-Gravenpolder

2.1 GEOGENESE EN BODEM

Binnen het grondgebied van de gemeente Borsele komt een verscheidenheid aan bodemtypen voor. Op hoofdlijnen is er een onderverdeling te maken in Oudland en Nieuwland. Het Oudland betreft gebieden met een langere ontstaansgeschiedenis. Hier is in de ondergrond vaak veen aanwezig en is sprake van kreekruggen, met een meer zavelige bodemgesteldheid. Deze Oudland-gebieden lagen als eilanden temidden van een uitgestrekt schorregebied.

Vanaf het jaar 1000 worden vanuit deze "eilanden" geleidelijk aan de omringende schorren ingepolderd. Deze ingepolderde schorren worden daarom Nieuwland genoemd. De bodem van deze nieuwland-gebieden bestaat uit dikke kleipakketten en ze zijn door de opslibbing vaak wat hoger gelegen dan het Oudland. De kleigronden zijn over het algemeen kalkrijk. De oudste inpolderingen zijn vaak wat lichter van bodemsamenstelling en daarom uiterst geschikt voor vollegronds tuinbouw en fruitteelt. De bodem van 's-Gravenpolder wordt gerangschikt onder de Poldervaaggronden.

2.2 LANDSCHAP EN NATUURLIJKE VEGETATIE

De van oorsprong op de schorren aanwezige beplanting - die sterk werd bepaald door zout water en getijdebewegingen - is met de inpoldering van de 's-Gravenpolder verloren gegaan. Met de jaren is het zout uit de bodem verdwenen. Kalkrijk is de bodem nog wel. De van nature op deze gronden voorkomende vegetatietypen behoren tot het Alno-Ulmionverbond (elzen-iepenverbond).

Omdat het inmiddels goed ontwaterde gronden betreft gedijen soorten als eik, beuk en linde goed op deze bodem. De onderbegroeiing bestaat uit kruidachtige planten als klimop, maagdenpalm, salomonszegel, fluitekruid, hondsdraf, bosaarbei, etc. Ook kan in de onderbegroeiing stinze flora voorkomen; boshyacint, vogelmelk, sneeuwkllokje, etc. In 's-Gravenpolder komen geen aaneengesloten bosgebieden voor. Wel zijn er groenwallen waarin deze plantensoorten in struweelverband kunnen voorkomen.

Daarnaast zijn de dijkbeplantingen in de omgeving van 's-Gravenpolder vermeldenswaardig. In het landschapsbeleidsplan van de gemeente Borsele (1995) worden de volgende bloemdijken in de omgeving van het dorp genoemd: De Koedijk, de Lange Mairedijk, de Korenhalmwijk en de Lenshoekdijk. Bij deze bloemdijken geldt: hoe zandiger het substraat en hoe ouder de dijk, des te groter de soortenrijkdom. Het beheer van deze dijken is gericht op de verschraling van de bodem, dit gebeurt door hooien of begrazen van de vegetatie.

▲ Ontwikkeling dorp 's-Gravenpolder in de afgelopen honderd jaar (boven: 1900, 1950, onder: 1975, 2016)

2.3 GESCHIEDENIS VAN 'S-GRAVENPOLDER

Uit de rekeningen van de Hollandse graven blijkt dat omstreeks 1317 het “nuwe land van Vortrap” ontstond. De graaf van Holland geeft dan persoonlijk de opdracht om vanuit het oudland van Zuidbeveland de schorren in de Zwake te bedijken. Enkele jaren later worden aansluitend nog een tweetal polders ingericht en ontstaat één langgerekte polder. Aanvankelijk wordt het gebied ‘Poldre Voirtrappen’ genoemd; pas in 1489 wordt de naam ‘s-Gravenpolder gebruikt. Bij de inrichting van de polder gaat men systematisch te werk. Er wordt een lange rechte weg aangelegd die de polder van West naar Oost doorsnijdt. Aan deze weg worden de eerste woonhuizen gebouwd.

De nederzetting ‘s-Gravenpolder groeit snel uit tot een volwaardig dorp met een eigen parochiekerk (1351), korenmolen (1354) en kosterij (1358). Achter de kerk ligt een perceel waar mogelijk een kasteel of herenhuis heeft gelegen. Haaks op deze weg ligt een dwarsstraat in de richting van de dijk langs de Zwake. Reeds vanaf het begin is er vanuit ‘s-Gravenpolder een veerdienst geweest met het voormalige eiland Baarland, dat toen reeds samen met het eiland Borsele één groter eiland vormde. Later wordt ook een regelmatige veerdienst op Antwerpen opgezet. De Zwake, die oorspronkelijk een belangrijke verkeersader naar Antwerpen is, slijt in

de loop van de vijftiende eeuw in snel tempo dicht. In 1445 wordt goedkeuring verkregen voor de aanleg van een afsluitdam. Een 800 meter lange dam wordt dwars door de Zwake naar het eiland Borsele gelegd. De dam is momenteel nog goed in het landschap te herkennen: de huidige Lenshoekdijk. Door de afdamming van de Zwake wordt het proces van opslibbing versneld. Hierdoor kan al in 1474 de Middel-Zwakeupolder worden bedijkt. In 1510 is tenslotte de Ooster-Zwakeupolder ingepolderd. Omdat de kwaliteit van de wegen met name ‘s winters te wensen overlaait, worden in de loop van de zestiende eeuw twee schuitvaarten gegraven; één naar Goes en één naar Kapelle.

In de loop van de zeventiende eeuw wordt de Goeestraatweg aangelegd, waardoor de verbinding met Goes aanmerkelijk verbetert. Inmiddels zijn de schuitvaarten in onbruik geraakt; alleen een straatnaam als ‘Schuitweg’ herinnert nog aan hun bestaan. In 1927 wordt met de opening van de spoorweg door Zuid-Beveland het goederenvervoer nog verder verbeterd. Dat het goed wonen was in ‘s-Gravenpolder wordt door tal van schrijvers benadrukt. Smallegange bijvoorbeeld schrijft over ‘s-Gravenpolder: “zijnde een zeer bequaam dorp met een goede kerk en toren, niet verre gelegen van de Middel-Swaek, een groot binnenlands water, daer men seer schoone visserij heeft van over-

▲ Achttiende eeuwse gravure kerkplein

▲ Achttiende eeuwse gravure Kerkplein-'s-Gravestraat

vloedig veel carper, baers en vette paling, waer vanuit de stad van der Goes en het land volkomen haer lustvernoegens kunnen halen". Van de Aa schrijft in 1843: "Het is een knap en gemakkelijk dorp, met veel doortogt, in een bekoorlijk oord, waaraan het watertje de Zwake eene grote aangenaamheid bijzet". In het begin van de achttiende eeuw zijn ook een tweetal gravures van het dorpje 's-Gravenpolder vervaardigd. Een opvallend element op deze gravures is de muur om het kerkhof. Deze muur had aan de zijde van de 's-Gravenstraat een symmetrisch arrangement van een tweetal monumentale poorten en een 'viskot' in Renaissance-stijl. De Kerkhofmuur is in verlaagde vorm gebleven, de poorten en het viskot zijn verdwenen.

In de meer recente geschiedenis heeft vooral de Tweede Wereldoorlog sporen in 's-Gravenpolder achtergelaten. Bij de bevrijding van 's-Gravenpolder in oktober 1944, liepen veel woningen aanzienlijke schade op. Met name in de Bosseweide werden veel woningen verwoest. De kerk werd wonder boven wonder slechts licht beschadigd.

Na de oorlog is een wederopbouwplan opgesteld. Daarbij werd naast de herbouw van de Bosseweide ook een plan gemaakt voor de eerste uitbreidingen van het dorp. In de naoorlogse periode springt de toename van het inwonertal in het oog. Door de aanwijzing van 's-Gravenpolder als groeikern ontstaat een reeks uitbreidingswijken. Met de realisatie van een rondweg aan de noordzijde van het dorp (de Bernhardweg-Oost) en een nieuwe weg richting Hoedekenskerke (de doorgetrokken en verbrede Baarlandsezandweg) worden de voormalige hoofdwegen in het dorp ontlast en ontstaat een nieuwe hoofdontsluiting. De dorpsuitbreidingen hebben zich vanuit het centrum in oostelijke richting

opgevolgd, tussen de Bernhardweg-Oost en de Haagdijk.

Een belangrijke ruimtelijke ingreep in de jaren negentig van de vorige eeuw is de realisatie van een winkelcentrum rond het Klimopplein, met aansluitend de bouw van een nieuwe basisschool aan de Egelantierstraat. Met deze ontwikkeling is er in het dorp sprake van twee dorpcentra. Aan de noordoostzijde heeft het dorp inmiddels de Zaaidijk, de voormalige oostelijke polderdijk bereikt. Hier is een concentratie van groene functies aangelegd, omgeven door een groengordel.

2.2 RUIMTELIJKE OPBOUW

De ruimtelijke opbouw van de bebouwde kom van 's-Gravenpolder wordt bepaald door een aantal oude doorgaande wegen, in combinatie met de omliggende dijken van de polder. Deze lijnen zijn bepalend geweest voor de planning van de verschillende woon- en industriegebieden. Van groot belang was ook de aanwijzing van 's-Gravenpolder als groeikern in de gemeente Borsele. Naast de historische dorpskern zijn verschillende uitbreidingswijken als duidelijk afgebakende eenheden in de bebouwde kom herkenbaar. De uitbreidingswijken zijn geleidelijk tot stand gekomen. Daarmee is binnen de bebouwde kom een staalkaart ontstaan van de na-oorlogse stedenbouwkundige opvattingen. Tussen de wijken zijn deels groenstroken aanwezig die voor een duidelijke ruimtelijke geleiding aan de oostzijde van het dorp zorgen.

Ook in de behandeling van het openbaar groen zijn er per woongebied typerende verschillen aan te wijzen. In het onderstaande wordt de ruimtelijke opbouw van 's-Gravenpolder besproken aan de hand van de bovenstaande indeling. Per eenheid is ook een typerende beplantingskarakteristiek geschetst.

De hoofdlijnen

De hoofdlijnen van het dorp 's-Gravenpolder worden gevormd door een aantal markante oude wegen, die nu een belangrijke functie hebben voor het verkeer binnen de bebouwde kom: de Schoorkenszandweg, Provincialeweg, 's-Gravenstraat en Langeweg liggen in elkaars verlengde. Ze vormen een 3,8 kilometer lange, oost-west georiënteerde doorgaande lijn dwars door de hele polder en het dorp. De Goesestraatweg is een weg met een zeer breed profiel (hoofddrijbaan en fietspaden). De weg is waarschijnlijk in de zeventiende eeuw aangelegd als verbinding met Goes. De hoofdlijnen verbinden het dorp in ruimtelijke zin ook met het omliggende landschap.

De Schoorkenszandweg heeft een smalle berm met een beplanting met essen die zich ook buiten de bebouwde kom voortzet. Langs deze weg zijn de berm-sloten nog aan weerszijden aanwezig. De Provincialeweg heeft geen doorgaande beplanting. Hier zijn de berm-sloten in de loop van de tijd verdwenen. Wel is het ruimtelijk profiel tussen de rooilijnen groot: De woningen staan op sommige plaatsen wel 30 meter uit de as van de weg. Deze maten, in combinatie met de aanwe-

zigheid van enkele fraaie boerderijgebouwen, geven de Provincialeweg een landelijk karakter.

De Langeweg is heringericht voortvloeiend uit het groenstructuurplan 1997. Er is een doorgaande boombeplanting aangebracht van eiken in een grasberm. Het zicht aan het uiteinde van de Langeweg op het polderland verbindt het dorp met de polder. Het laatste stuk van de Langeweg is hernoemd tot Populierestraat.

De Goesestraatweg is lange tijd nagenoeg onbebouwd gebleven, pas aan het begin van de twintigste eeuw worden de eerste huizen gebouwd. In de loop van de jaren zestig worden aan weerszijden van de weg vrijstaande woningen gebouwd. De Goesestraatweg heeft een breed profiel, waardoor er vanaf de kruising met de Langeweg/'s-Gravenstraat een markant zicht op het buitengebied is. In de bebouwde kom kent de Goesestraatweg een doorgaand beplantingsprofiel met essen. In het buitengebied is er geen laanbeplanting, wel staan er vier grenslinden. Helaas zijn de oorspronkelijke grenslinden in 1967 bij de verbreding van de Goesestraatweg gekapt. In 1984 zijn ze door de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten weer herplant.

▼ *Hoofdlijn Langeweg met eiken*

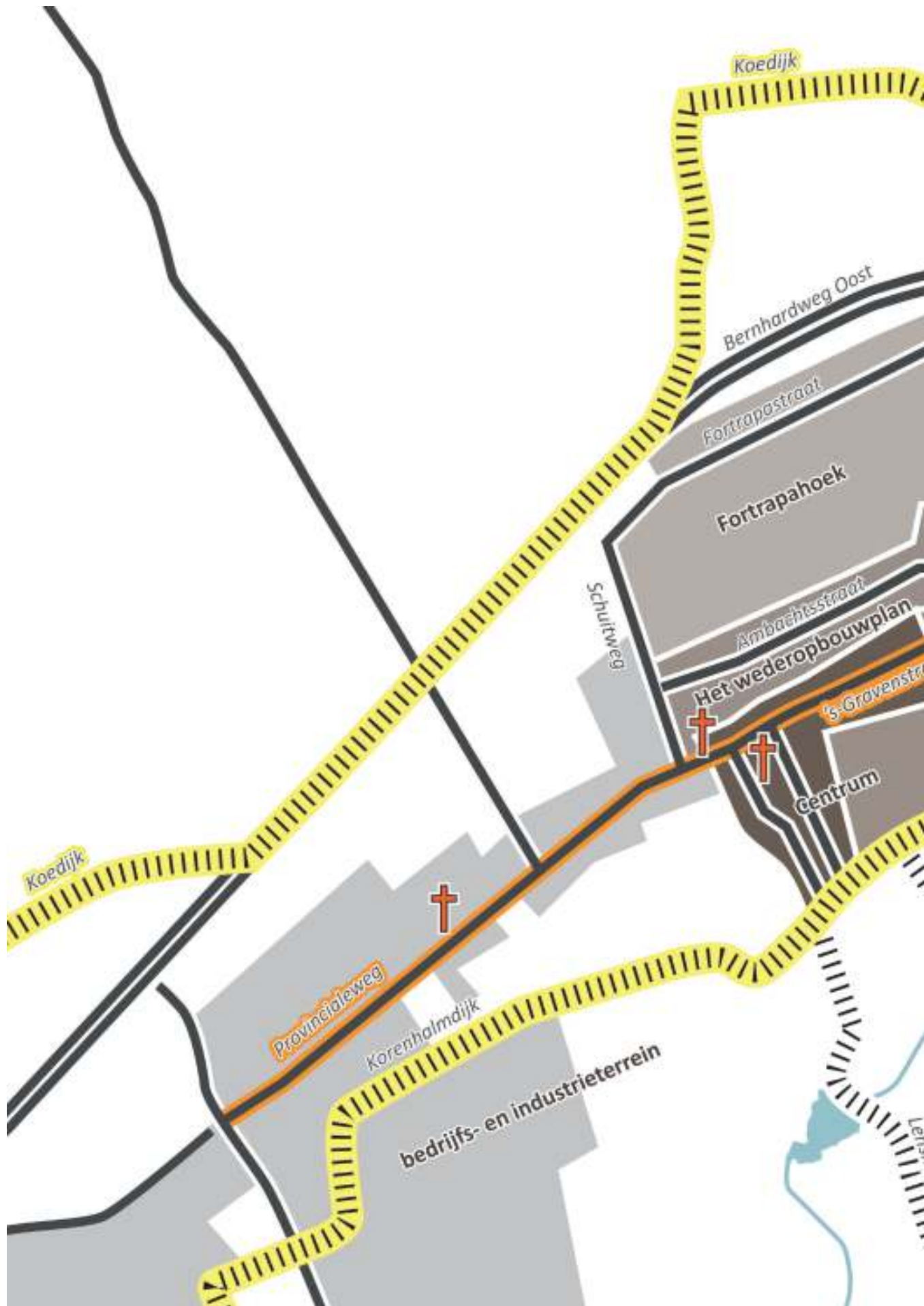
▼ *Hoofdlijn Goesestraatweg met essen*

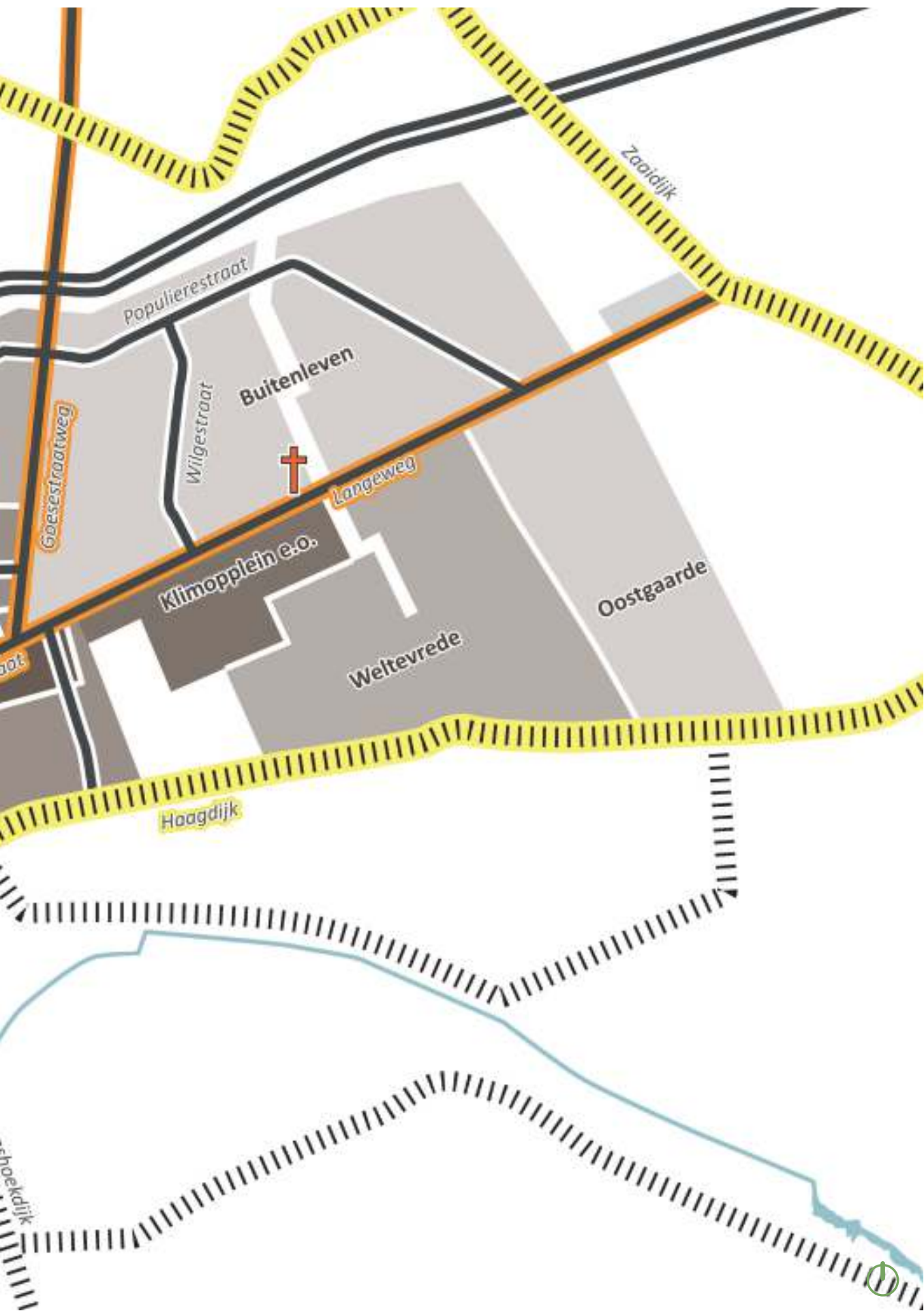
▼ *Hoofdlijn Schoorkenszandweg met essen*

▼ *Hoofdlijn Haagdijk met populieren*

RUIMTELIJKE OPBOUW 'S GRAVENPOLDER MET DE HOOFDLIJNEN

Het dorpscentrum

Langs de 's-Gravenstraat verrezen de eerste gebouwen van het dorp: de herberg, de kerk en het raadhuis en het parochiehuis. Vanuit de 's-Gravenstraat liggen ter weerszijden van de kerk een tweetal dwarsstraten richting de zuidelijke polderdijk: de Bosseweide en de Raadhuisstraat.

In de periode na de Tweede Wereldoorlog is de dorpskern aanzienlijk gewijzigd. Na het verlies van een aantal monumentale panden (de notariswoning etc.) volgde herstel. Daarbij werd onder andere het karakteristieke Peperstraatje afgebroken (een smal straatje met arbeidershuisjes). Met deze wijzigingen heeft de dorpskern een groot deel van haar historische karakter verloren.

Het dorpscentrum van 's-Gravenpolder heeft nooit een monumentale beplanting gekend zoals bijvoorbeeld de dorpskern van Oudelande. Oude foto's laten zien dat enkele panden een beplanting met leilinden kenden. Op het kerkhof stonden ooit hoog opgaande iepen. Van deze oude beplanting is nagenoeg niets bewaard gebleven. Eén monumentale plataan in een voortuin aan de 's-Gravenstraat heeft een beeldbepalend as-

pect. Bij de herinrichting van het dorpscentrum is een structuur van leilinden aangebracht rond de Maartenskerk. De kerkhoftuin vormt een centrale groene ruimte in het dorp, met enkele fraaie vrijstaande bomen.

Het landschap buiten de bebouwde kom

Ook elementen in het landschap buiten de bebouwde kom van 's-Gravenpolder hebben invloed op de ruimtelijke opbouw. Naast de doorgaande hoofdlijnen van het dorp - die een vervolg hebben buiten de bebouwde kom - betreft het voornamelijk de polderdijken en het landschap van de Zwake, dat door de tijden heen in reisverslagen wordt geroemd. Bij de dijkbeplantingen kan een onderverdeling gemaakt worden in de boombeplantingen en de soortenrijke graslandvegetaties (bloemdijken). Belangrijke polderdijken zijn:

- Koedijk, de grens met het Oudland-gebied aan de noordzijde van de polder. Deze dijk is door de aanleg van de Bernhardweg-Oost doorsneden. De Koedijk heeft een sterk wisselende beplanting, variërend van dubbele populierenrijen, pluksgewijze boom- en struikgroepen, tot een zogenaamde

▼ Monumentale plataan 's-Gravenstraat

▼ Lange Mairedijk

▼ Koedijk

▼ Zaaidijk

▲ *Schoolstraat*

▲ *Raadhuisstraat*

▲ *Kerktuin Maartenskerk*

▲ *Bosseweide*

zaaidijk: een vergraven dijk waar de akker op is doorgezet.

- Haagdijk/Korenhalmdijk/Lange Mairedijk: de zuidelijke dijk van de polder. Van oudsher vertrok vanaf deze dijk het veer naar Antwerpen en het eiland West-Borsele. Deze dijk kent eveneens een wisselend beplantingsbeeld, achtereenvolgens van oost naar west: essen en populieren (Haagdijk) naar een onbeplante grasdijk (Korenhalmdijk), naar een pluksgewijze beplanting van bomen en struiken (Lange Mairedijk). Vanaf deze dijken is steeds een zicht op het dorp en de omliggende polders mogelijk. De bedrijvigheid van de uienhandel en het bedrijvenpark worden door smalle singels aan het oog onttrokken.
- Tenslotte is er de Lenshoekdijk, de afsluitdam in de voormalige zeearm de Zwake. Deze dijk ligt ten zuiden van de polderdijk van 's-Gravenpolder Haagdijk/Korenhalmdijk. De verschillende dijkbeplantingen en het zicht op de molen "de Korenhalm" en de begraafplaats geven deze een plek een bijzondere uitstraling. Het restant van de voormalige Zwake

zelf is door een bosschage aan het zicht onttrokken.

Het wederopbouwplan

Kort na de Tweede Wereldoorlog ontstaat, in samenhang met het herstel van de oorlogsschade in de dorpskern, het eerste uitbreidingsplan voor 's-Gravenpolder. Het plan betreft de aanleg van de Schoolstraat, de Kerkhoekstraat en de Ambachtsstraat. De Ambachtsstraat loopt parallel met de 's-Gravenstraat in het centrum, en wordt daarmee middels drie smalle, korte straten verbonden; de Bakkersstraat, de Boomgaardstraat en de D.A. Poldermansstraat. De woongebieden die in de wederopbouwperiode zijn gerealiseerd, hebben een sober karakter. Dit komt tot uiting in de omvang en uitstraling van de woningen en de eenvoudige inrichting van de openbare ruimte. Het groen van deze woongebieden heeft een eenvoudig karakter. De straten zijn voorzien van een beplanting met kleine bomen in de particuliere tuinen. In de Ambachtsstraat staan de bomen (sierpeer) in het wegprofiel tussen de parkeervakken.

▲ Willem de Goedestraat

▲ Fortrapastraat

▲ Ambachtsstraat

▲ Middenstraat

Fortrapahoek

Kort daarna wordt het volgende uitbreidingsplan gemaakt; de Fortrapahoek. Dit plan is de eerste "grote" uitbreiding van 's-Gravenpolder en wordt in de loop van de jaren zestig gerealiseerd. De straten die in deze wijk liggen zijn: de Burg. Jansenstraat, de Burg. Prümersstraat, de Fiolierenstraat, de Fortrapastraat, de van Hoekestraat, de Middenstraat, de Poelvoordestraat en de Willem de Goedestraat. Het straatbeeld in de Fortrapahoek is duidelijk ruimer dan de Wederopbouwstraten. De huizen zijn van een traditionele opzet: rijtjeshuizen, twee-onder-één-kap en vrijstaande woningen. In omgeving van de Burgemeester Prümersstraat zijn bungalows gerealiseerd. De rooilijnen van de woningen liggen veelal in elkaars verlengde. Het straatbeeld in de Fortrapahoek is daarom eenvoudig en rustig. In het midden van de Fortrapahoek wordt op het parkeerterrein de wekelijkse markt gehouden; er is een dorpshuis, een grote speeltuin en een trapveld. Daarnaast is er enige (industriële) bedrijvigheid aanwezig, inmiddels sterk gedateerd. De voormalige schoolgebouwen zijn in gebruik als woning.

De Fortrapahoek kent, net als de woongebieden uit het wederopbouwplan, boombeplanting in particuliere tuinen. Daarnaast zijn er tegen de kopgevels van de huizenblokken plantvakken gerealiseerd, die met een menging van sierheesters zijn ingeplant. De Middenstraat heeft als middenberm een groot plantsoen die, in combinatie met de forse wegbreedtes, de weg een pleinachtige allure geeft.

Buitenleven

De uitbreidingswijk Buitenleven ligt binnen de rechtehoek die gevormd wordt door de Langeweg, de Goeestraatweg en de Bernhardweg-Oost (de noordelijke rondweg). De wijk werd in de loop van de jaren '70 en '80 in verschillende fasen gerealiseerd. Ruimtelijk valt binnen de wijk Buitenleven een onderverdeling te maken in een viertal eenheden: I Meidoornhof, Iepestraat, Elzehof en Berkehof, II Kastanjestraat en Robiniahof, III Esdoornstraat, IV Prunusstraat. De hoofdontsluiting van de wijk wordt gevormd door de Populierestraat en de Wilgestraat. De verschillende hofjes of buurten zijn alle met een lusvormige ontsluitingsweg aan de Populieren- en Wilgestraat gekoppeld. De woningen (een combi-

natie van rijtjes-, twee-onder-één-kap en vrijstaande woningen) zijn veelal op orthogonale wijze geordend. De wegen slingeren met haakse hoeken tussen de woonblokken door; in het straatbeeld zijn daarom veel blinde gevels aanwezig. Alleen de Populierestraat is een uitzondering in het orthogonale patroon; het meest oostelijke deel van deze weg ligt als een diagonaal tussen de bebouwing.

De namen van de verschillende hofjes of buurten zijn op een boomsoort gebaseerd die vaak als hoofdbeplanting is aangebracht. De stukjes grond die na de verkaveling en de verkeersinrichting overbleven zijn tot openbaar groen bestemd. Het resultaat is dat veel groenvakken, ogenschijnlijk zonder verband, verspreid in de wijk liggen. In de wijk zijn veel bomen geplant in kleine plantvakken in de trottoirs. Een aantal daarvan is inmiddels weer verwijderd als gevolg van de (te) krappe groeiplaats. Daar waar ze nog staan leveren ze vaak problemen op door wortelopdruk van de bestrating.

Het versnipperde karakter van de oorspronkelijke groenopzet is in het vorige groenstructuurplan reeds opgepakt. Dit heeft geleid tot een andere invulling van het groen in de Populierestraat en een herinrichting van

de Prunusstraat. In de Populierestraat zijn vakbeplantingen van sterke vaste planten aangebracht. Deze geven een afwisselend en levendig karakter aan deze weg en verzachten de verkeersfunctie.

In de wijk zijn een aantal beplantingsrelicten uit het oude agrarische landschap opgenomen: twee fragmenten van een hoogstamboomgaard aan de Wilgestraat/Berkehof. De grootste hoogstamboomgaard is lastig te vinden en bovendien niet openbaar toegankelijk.

Tussen fase II en III van de wijk Buitenleven is een buurtscheidende groenwal aangebracht. In deze groenwal ligt een speeltuin. De Prunusstraat (fase IV) heeft aan de noord- en oostzijde een groenwal die de overgang naar het omringende agrarische landschap 's-Gravenpolder vormt. De groenwallen van Buitenleven hebben een belangrijke stedenbouwkundige functie. Ze vormen een doorgaand groenelement en geleden op deze manier de bebouwingsmassa. De buurtscheidende groenwal langs kerkgebouw "Elim" ligt als een 'groene ader' door het dorp; vanuit Buitenleven vervolgt de wal haar weg naar Weltevrede om uiteindelijk uit te komen op de Haagdijk, die de zuidgrens van 's-Gravenpolder vormt. De groenwallen vervullen daarmee een functie

▼ *Robiniahof*

▼ *Hoek Wilgestraat Kastanjestraat*

▼ *Speeltuin Prunusstraat*

▼ *Voetpad Populierestraat*

als parkgebied. De woongebieden zijn door middel van wandelpaden verbonden met het doorgaande pad in het groengebied. De speeltuinen ondersteunen deze recreatieve functie. Naast de waarde als parkgebied hebben de groenwallen ook een ecologische waarde; ze vormen een leefgebied voor allerlei plant- en diersoorten. Doordat de groenwallen zich tot aan de grenzen van de bebouwde kom voortzetten, vormen ze 'verbindingzones' door het dorp waarlangs diersoorten zich verplaatsen. Het beheer van de groene aders is intensief, met strak gemaaide gazons en geschoren struikranden.

Weltevrede

De volgende uitbreidingswijk is het woongebied Weltevrede. Dit gebied wordt aan de noordzijde begrensd door de Langeweg en aan de zuidzijde door de Haagdijk. Vanaf het eind van de jaren '80 tot ca 2005 is hier gebouwd. In de huidige situatie zijn twee eenheden te onderscheiden: I Hazelaarstraat/Hortensiastraat/Jasmijnstraat/Magnoliastraat, II Ganzerikstraat/Goudenregenstraat/Seringestraat. Anders dan Buitenleven is Weltevrede geen homogene eenheid; de wijk ver-

toont in de twee gerealiseerde fasen een geleidelijke ontwikkeling. De fasen hebben een ruimtelijk zeer verschillende opzet. Fase I heeft een orthogonale opzet die vergelijkbaar is met Buitenleven. De buurt kent een doorgaande route die als woonstraat is vormgegeven (Magnoliastraat en Hazelaarstraat) en een tweetal korte staten die als woonerf zijn ingericht. De groenvakken beperken zich tot het inpakken van geparkeerde auto's en het beplanten van kopgevels. Wel zijn er vanuit de wijk mooie zichten op de Haagdijk. Langs deze dijk ligt een smalle groenwal waarin een wandelpad is opgenomen. De tweede fase (omgeving Goudenregenstraat) is als eenheid kleiner van omvang en eenvoudiger/duidelijker van opzet; de plattegrond herhaalt zich in de drie straten. Het groen is ook bescheiden van opzet en beperkt zich tot kleine accenten bij de kruispunten en de restruimten bij de parkeervakken.

Oostgaarde

De wijk Oostgaarde laat weer een geheel andere opzet zien; de wegen hebben een vloeiend verloop. In het straatprofiel staan steeds aan één zijde van de weg bomen in de verharding.

▼ *Buurtscheidende groensingels Buitenleven*

▼ *Haagdijk en Oostgaarde*

▼ *Waterpartij Weltevrede*

▼ *Dorpsrand Oostgaarde*

▲ Wilgestraat

▲ Magnoliastraat

▲ Langeweg t.h.v. Klimopplein

▲ Bedrijfsterrein Schoorkenszandweg

Er is een grote waterpartij gegraven die de wijk scheidt van de eerdere fasen en het geheel een parkachtige uitstraling geeft. De vijverpartij slingert om het woon-zorgcentrum Vorsvliet en geeft de aanzet tot een wandelpad. Tussen Weltevrede en Oostgaarde liggen buurt-scheidende groenstroken. De groenstroken sluiten aan op de groenwal in Buitenleven. In de groenstrook ligt een groot speeltuincomplex met een "spannend" pad door het riet. Langs de oostgrens is op de grens met het akkerland een doorgaande berm met bomenrij en een brede sloot gegraven.

Bij de Magnoliastraat verbreedt deze zone zich tot een park, met grote speelgazons en een waterpartij. Onder de bomenrij door is er vrij zicht op het open landschap. Aan de polderzijde is een bloemrijke akkerrand. Deze is niet in eigendom van de gemeente, maar draagt visueel wel bij aan de overgangszone. In het midden van Oostgaarde loopt tussen de achtertuinen van de woningen een wandelpad, omgeven door smalle stroken bosplantsoen. Er staan hier geen bomen, maar de struiken zijn wel inheems, fors ontwikkeld en - waarschijnlijk ook om die rede - aan de bovenzijde een keer ingekort.

Klimopplein en omgeving

Door de gestage uitbreiding van 's-Gravenpolder naar het oosten ligt het oude dorpscentrum nogal excentrisch in de bebouwde kom. Binnen het dorp ontstaat daarom ook een geleidelijke verschuiving van centrumfuncties naar het oosten. Aan het Klimopplein (aan de Langeweg) zijn een aantal belangrijke centrumvoorzieningen gesitueerd: de sporthal, de bibliotheek, twee scholen en een supermarkt. Voor de gebouwen ligt een pleinvormige ruimte die de plek ook in ruimtelijke zin tot een centrumgebied maakt. De laanbeplanting van de Langeweg is bij het Klimopplein onderbroken. Rond het plein staan grote platanen, evenals op het grasveld achter de sporthal.

Bedrijfs- en industrieterreinen

Een groot deel van de bedrijfs- en industrieterreinen in 's-Gravenpolder liggen aan de westzijde van het dorp. Het merendeel van de bedrijven ligt in de zone tussen de Provincialeweg/ Schoorkenszandweg en de Lange Maredijk. De Spoorstraat is een insteekweg die de bedrijfsterreinen ontsluit. Een brede schouwstrook met een rij eiken zorgt voor de groene inpassing aan de

▲ Begraafplaats grafvelden

▲ Volkstuinen

▲ Begraafplaats en molen

▲ Monumentale beuk bij Maartenskerk

zuidzijde van het bedrijvenpark, aangevuld met smalle singels aan de westzijde. Op het terrein zelf is nagevoelbaar geen groen aanwezig. Het is een volledig verharde en bebouwde ruimte.

Aan de zuidzijde van de Lange Maredijk in de Zwakepolders ligt een uienverwerkend bedrijf. Ook dit terrein is met een smalle wintergroene singel van de omgeving afgeschermd. Daarnaast is er in de Fortrapahoek enige bedrijvigheid aanwezig. De bedrijven liggen hier te midden van de bestaande bebouwing aan de Schuitweg en de Burgemeester Jansenstraat.

Specifieke objecten

In de kern van 's-Gravenpolder ligt een aantal specifieke groenobjecten.

Het sportterrein ligt tussen de Langeweg en de Haagdijk. Het sportterrein is eenvoudig van opzet: een drietal speelvelden, een aantal eenvoudige paden en een omringende groensingel.

De begraafplaats van 's-Gravenpolder ligt aan de overkant van de Haagdijk in de Zwakepolders. Het is een prachtige, monumentale locatie. Vooral de landelijke omgeving en het weidse uitzicht geven de begraaf-

plaats een bijzondere charme. Opvallende elementen van de begraafplaats zijn het monumentale hek bij de Haagdijk, de hoge hagen en het oude laantje.

Aan de noordoostzijde van het dorp is in 2005 een nieuw onderkomen gemaakt voor de scouting en de tennisvereniging. Deze functies waren eerst meer in het centrum van het dorp aanwezig. Binnen heldere groene kaders zijn nu de functies geplaatst, ook de volkstuinen zijn hierin opgenomen. Langs de buitenrand kan onder de eikenbomen een wandeling worden gemaakt.

Monumentale bomenlijst

In opdracht van de gemeente Borsele zijn in 2012 alle waardevolle bomen door de Stichting Landschapsverzorging Zeeland geïnventariseerd. De geïnventariseerde bomen hebben alle de status "monumentale boom" gekregen. Binnen de bebouwde kom van 's-Gravenpolder zijn meer dan 100 bomen op de monumentale bomenlijst vermeld. In een tuin op de hoek 's-Gravenstraat/Schoolstraat staat een plataan uit 1911. Deze boom is beeldbepalend voor het centrum van het dorp. In de tuin van de villa 'Favorite' aan de 's-Gravenstraat is een 15-tal bomen van diverse soorten en leeftijden

op de lijst geplaatst. Ook de treurwilg in het plantsoen aan de Wilgestraat staat op de lijst. Deze boom staat in de voormalige tuin van de boerderij "Buitenleven" die t.b.v. de gelijknamige woonwijk is afgebroken.

2.4 ONTWIKKELINGEN

Het dorp 's-Gravenpolder is in de afgelopen 20 jaar gestaag gegroeid binnen de contouren van de wijk Weltevreden-Oostgaarde. Anno 2018 is nog ca 30% van deze wijk niet bebouwd. Op de lange termijn is een eventuele verdere uitbreiding van het dorp richting het oosten voorzien. Binnen de bebouwde kom staat de herinrichting van het bedrijventerrein langs de Schuitweg /Fortrapastraat in de planning.

De huidige ontwikkelingen in het openbaar groen hebben betrekking op het verantwoord omgaan met de natuurlijke leefomgeving en het anticiperen op een veranderend klimaat. Deze ontwikkelingen hebben gevolgen voor het beheer van het openbaar groen, maar ook voor de groenstructuur.

In het Basisdocument Groenbeleid is een lijn uitgezet, hoe de gemeente Borsele inspeelt op deze ontwikkelingen. Deze wordt in de groenstructuurplannen uitgewerkt in een wensbeeld van openbaar groen dat van meer betekenis is voor flora en fauna en een wensbeeld van hoe het openbaar groen kan bijdragen aan het omgaan met de gevolgen van een veranderend klimaat.

2.5 HUIDIGE GROENSTRUCTUUR

De groene elementen in het dorp staan meestal niet op zichzelf, maar vormen samen groene structuren. In het Groenbeleid wordt onderscheid gemaakt in groene hoofdstructuur en nevenstructuur. De groene hoofdstructuur is bepalend voor het groene karakter van het hele dorp. De groene nevenstructuur is juist van belang op het schaalniveau van een buurt of straat.

Omdat de nevenstructuur in mindere mate bepalend is voor de ruimtelijke opbouw van het dorp, is er in de nevenstructuur meer ruimte voor participatie door bewoners. Dit is ook vastgelegd in het basisdocument Groenbeleid.

Bij het bepalen van de groene hoofdstructuur is gekeken naar al het aanwezige groen in het dorp dat de ruimtelijke opbouw van het dorp bepaalt. Dit betekent dat ook de groene elementen die niet in eigendom zijn van de gemeente meedoen in de hoofdstructuur. Op de kaart 'eigendommen hoofdstructuur' is te zien welke delen van de hoofdgroenstructuur in particulier bezit zijn.

▼ Dorpsgezicht

Hoofdgroenstructuur

De hoofdgroenstructuur van 's-Gravenpolder volgt in grote lijnen de hoofdlijnen van de ruimtelijke opbouw, zijnde het historische wegenpatroon uit de ontginningstijd van de polder in combinatie met de omliggende polderdijken. De doorgaande wegen zijn voorzien van een laanbeplanting van eiken of essen, op één ontbrekend deel langs de Provincialeweg na. De polderdijken kennen een wisselend beplantingsbeeld, dat varieert van onbeplante grasdijk tot dubbele boomrijen. Naast de hoofdlijnen vormen ook de buurtscheidende groenstroken, samen met de bossages langs de Bernhardweg-Oost, ruimte structurerende elementen. Ook de beplanting langs de Populierestraat heeft, vanwege de functie als wijkontsluitingsweg, een structurerend karakter.

De ruimtelijke dragers van de hoofdstructuur worden verder aangevuld met een aantal groene plekken, die beeldbepalend zijn voor het groene karakter van het hele dorp. Ook deze groene kerngebieden maken deel uit van de hoofdstructuur.

In 's-Gravenpolder zijn dit:

- Het dorpscentrum rond de Maartenskerk;
- Het dorpscentrum rond het Klimopplein inclusief het sportpark;
- Het gebied tussen de speeltuin aan de Middenstraat en het dorpshuis;
- De combinatie scouting-tennisbaan-volks-tuinen-complex;
- De boomgaard aan de Elzehof.

Waardevolle bomen

De waardevolle bomen conform de bomenlijst zijn op de kaart aangegeven. De lijst is recentelijk herzien. Op basis van hun individuele waarde - deze bomen zijn beeldbepalend - zijn ze onderdeel van de hoofdgroenstructuur.

Neven groenstructuur

Het overige openbaar groen in 's-Gravenpolder vervult een functie voor een buurt of straat en wordt gerangschikt onder de nevenstructuur.

Wandelstructuur en visuele relaties

Naast groene elementen zijn op de kaart twee aanvullende aspecten opgenomen, die van belang zijn voor de beleving van de groene buitenruimte van 's-Gravenpolder.

Wandelstructuur

De wandelpaden door het dorp zijn aangegeven. Deze paden volgen de groene hoofdstructuur en versterken de belevingswaarde ervan. Naast de wandelpaden zijn ook de routes van het wandelnetwerk Zeeland aangegeven. Deze lopen soms over een eigen pad, maar grotendeels over de bestaande (polder)wegen.

Visuele relaties

De belangrijkste zichtrelaties tussen het dorp en het omringende landschap zijn aangegeven.

Daar waar het een straat betreft die een doorkijk geeft op de polder buiten het dorp is een eigen symbool gebruikt.

▼ *Hoofdgroenstructuur: dijken*

▼ *Hoofdgroenstructuur: omgeving Klimopplein*

▼ *Nevegroenstructuur: Hazelaarstraat*

▼ *Nevegroenstructuur: Esdoornstraat*

HUIDIGE SITUATIE GROENSTRUCTUUR

EIGENDOMMEN HOOFDSTRUCTUUR

3. ANALYSE

3.1 ANALYSE HUIDIG OPENBAAR GROEN

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de kwaliteit van het huidige openbaar groen geanalyseerd. Het gaat hierbij zowel om de ruimtelijke kwaliteit, als de staat van onderhoud en vitaliteit van de beplanting. De analyse is gebaseerd op een rondgang door 's-Gravenpolder in het najaar van 2017. De analyse mondt uit in een ambitiekaart voor de groenstructuur en concrete aanbevelingen voor de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit. De verbeteringen voor de hoofdgroenstructuur zijn genummerd en uitgewerkt in het wensbeeld. Kansen en knelpunten die alleen voor een specifieke straat of groenobject gelden worden in de analyse genoemd en zijn opgenomen in de actielijst.

De ruimtelijke hoofdlijnen

De hoofd lijnelementen hebben alle een doorgaande boomstructuur. Deels is deze gerealiseerd door herinrichtingsprojecten uit het vorige Groenstructuurplan. De Provincialeweg springt er uit door het ontbreken van de boomstructuur. De voorgestelde herinrichting

uit het GSP van 1997 is nog niet uitgevoerd. Het aanwezige landelijke karakter kan bij de herinrichting van de Provincialeweg behouden en versterkt worden. Mogelijk is er ruimte om de oorspronkelijke bermsloten deels weer terug te brengen. Een vergelijkbare opzet als bij de Langeweg ligt voor de hand, al zou een dubbele bomenrij hier gezien het beschikbare profiel niet misstaan. In soortkeuze wordt de Provincialeweg dan ook gekoppeld aan de Langeweg, dus een beplanting met eiken.

Op twee plaatsen is de doorgaande boomstructuur van het dorpscentrum onderbroken: bij het dorpshart rond de Maartenskerk en ter hoogte van het Klimopplein. In de 's-Gravenstraat zou een boomstructuur gewenst zijn, ware het niet dat de fysieke ruimte in het straatprofiel ontbreekt.

De Goesestraatweg is recentelijk heringericht met een dubbele rij essen, aangevuld met gazonstroken. Deze beplanting is eenvoudig en rustig, al is te hopen dat de essen de komende jaren gezond blijven. De gazonstro-

▼ *Ontbrekende laanstructuur Provincialeweg*

▼ *Smalle berm Langeweg*

▼ *Maaischade Langeweg*

▼ *Korenhalmdijk zonder bomen*

ken met bollen sluiten aan op de ambities voor biodiversiteit.

De Schoorkenszandweg beantwoordt aan het gewenste beeld van de hoofdstructuur: een smalle berm met een tweezijdige beplanting in essen, die zich ook buiten de bebouwde kom voortzet. Het bestaande beeld, inclusief de berm sloten, kan gehandhaafd worden. Mocht de es in de toekomst ziek worden, dan kan deze door een andere boomsoort worden opgevolgd.

De Langeweg heeft een doorgaande rij eiken gekregen bij de vorige herinrichting. De weg heeft hierdoor een toekomstbestendige beplanting die passen is bij het belang van de straat als hoofdlijn voor het dorp. De bermen echter, waarin de bomen staan, zijn eigenlijk te smal. Met name op het eerste deel. Dit geeft op termijn - als de bomen zwaarder worden - problemen met de achterliggende stoep.

Los daarvan worden de bomen herhaaldelijk geraakt door de maaimachine. Indien noodzakelijk moet het formaat van de maaimachine worden aangepast. Een goede ontwikkeling van deze hoofdstructuur heeft prioriteit. Het beschadigen van stamvoeten door de maaimachine is een vaker voorkomend probleem bij bomen in gazon.

Het dorpscentrum

Rond de Maartenskerk is bij de herinrichting een structuur van leibomen aangeplant. Deze draagt, samen met de beplanting in de kerktuin het groene karakter van de verder pleinachtige ruimte.

Het carré van leibomen markeert het dorps hart in de hoofdgroenstructuur. Het accent ligt op het handhaven van deze twee beplantingsstructuren en het creëren van goede groeiplaatsen voor de leibomen.

In een voortuin aan de 's-Gravenstraat staat een monumentale plataan die beeldbepalend is voor de straat. Deze boom markeert tevens de overgang van de gesloten gevelwand van het dorpscentrum naar de vrijstaande bebouwing langs de Langeweg.

Ter hoogte van de gesloten gevelwanden wordt de doorgaande laanstructuur niet gemist. Dit geldt tevens voor de oude dorpsstraatjes Bosseweide en Raadhuisstraat.

Ook de beplanting in de tuin van de voormalige villa Favorite draagt bij aan de groene entree van het dorps hart.

Het landschap buiten de bebouwde kom

De polderdijken langs het dorp vormen mede de groene hoofdstructuur en zetten deze buiten de dorps kern voort. De dijken zijn wisselend beplant of onbeplant,

waarbij er ogenschijnlijk geen "verhaal" achter de beplantingskeuze is te ontdekken.

In het landschapsbeleidsplan van 1996 wordt aangegeven dat de dijken rond de oudlandgebieden (o.a. Koedijk) een beplanting met langlevende boomsoorten krijgen en de dijken rond de jongere aanwas polders (o.a. Lange Mairedijk, Haagdijk) een beplanting van populier of es. In de praktijk komen beide beplantingen voor op beide dijktypen. Een meer eenduidige keuze kan in een actualisatie van het landschapsbeleidsplan meegenomen worden.

Dijkbeplantingen geven schaduw op de achterliggende kavels en woningen, mede afhankelijk van de oriëntatie en boomsoort. In dit opzicht hebben beplantingen op de Lange Mairedijk en Haagdijk meer invloed dan die op de Koedijk, die aan de noordzijde van het dorp ligt. Opgaande bomen maken dat de dijk op de schaal van het dorp een fraaie groene ruimtemarkering vormt, die de grens van de polder markeert. Daar waar de boombeplanting op dijken ontbreekt is de wens dus te beplanten met eerste of tweede grootte bomen. Het schaduw effect kan in geval van nieuw te ontwikkelen situaties worden voorkomen door afstand te hantieren tot de dijk middels openbaar groen, wegen of diepe achtertuinen, zie hiervoor het basisdocument.

Gezien het belang van de dijken voor de hoofdgroenstructuur zou het wenselijk zijn om op alle dijken de beplantingskeuze te kunnen sturen of bepalen. De aankoop van de particuliere dijkstukken van de Koedijk en de Korenhalm dijk kan hier een oplossing voor zijn. Dit biedt tevens kansen om ontbrekende schakels in de wandelstructuur van 's-Gravenpolder aan te vullen.

Het verloop van de Koedijk is onderbroken door het gedeeltelijke afgraven tot Zaa dijk en de aanleg van de Bernhardweg. Een meer eenduidige beplantingsaanpak zou deze belangrijke polderlijn weer nieuw leven kunnen inblazen. Hier ligt een uitdaging voor een geactualiseerd landschapsbeleidsplan. De eikenstructuur langs de rand van de zaa dijk vormt in ieder geval een goede eerste aanzet tot een opwaardering van de oude poldergrens.

Aan de zuidzijde van het dorp zou een kleine ingreep in de huidige beplantingsstructuur een grote impact kunnen hebben op de beleving van de oude stroomgeul van de Zwakepolder. Door de onderbegroeiing langs de Lenshoekdijk weg te halen, wordt een zicht vanaf de dijk op het water gecreëerd. Dit zou in overleg met de terrein behorende instantie (Waterschap) bereikt

▲ Oude schoolmuur Schoolstraat

▲ Slechte vitaliteit lage beplanting dorpshuis

▲ Kans wandelstructuur Fortrapastraat

▲ Knelpunt groenbeheer buurtscheidende singels

kunnen worden. Uiteraard blijven hierbij de laanbomen gehandhaafd.

Het wederopbouwplan

Het groen in deze buurt valt niet onder de hoofdstructuur van 's-Gravenpolder. In de Ambachtsstraat liggen kansen om de standplaats van de perenbomen te verbeteren, door het aantal bomen te verminderen en de plantvakken te verruimen en in te planten. De bomen in de particuliere tuinen van de Kerkhoekstraat/ Nazareth zijn aan vervanging toe. Gezien de beschikbare ruimte is een kleine boom geschikt, waarbij het creëren van een doorgaande structuur geen prioriteit heeft.

Het relict van de oude schoolmuur op de hoek Nazareth /Kerkhoekstraat verdient een beter lot dan nu. Wellicht kan door gemeentelijke stimulans met de bewoners een andere tuinrichting worden bereikt, in combinatie met consolidatie van de muur.

Fortrapahoek

De Fortrapahoek kent als gevolg van de heersende opvattingen uit de bouwtijd brede straten en stoepen.

Vandaag de dag oogt de stenige component van de buitenruimte wat overgedimensioneerd, zeker waar er parkeerplaatsen op het erf aanwezig zijn. In het kader van de ambities op het gebied van klimaatadaptatie zijn er in deze wijk kansen om het straatbeeld te vergroenen. Zie voor een verdere beschrijving hiervan hoofdstuk 4.4.

Het buurtcentrum rond het dorps huis en de Burgemeester Jansenstraat functioneert in zijn huidige vorm, net als de speeltuin. De beplanting rond het dorps huis oogt, met uitzondering van de linden, wat versleten. Een nieuw beplantingsplan kan de uitstraling van de plek wat oprispen en ambities op het gebied van biodiversiteit vormgeven.

De bedrijvigheid langs de Schuitweg oogt gedateerd. Hiervoor is inmiddels een nieuw inrichtingsplan in de maak. De bosschages langs de Bernhardweg vormen een onderdeel van de groene hoofdstructuur van het dorp. Tussen de beplanting en de kavels van de Fortrapastraat ligt nog een brede schouwstrook en een sloot. Hier liggen kansen voor het realiseren van waterberging, in combinatie met een uitbreiding van de wandelstructuur. Op de bewonersavond is een wens

uitgesproken om meer bomen in de Fortrapastraat te planten. Deze wens kan in samenhang met de ambities voor klimaatadaptatie in deze buurt worden opgepakt.

Buitenleven

De buurtscheidende groenstroken vormen samen met de beplanting langs de Bernhardweg onderdeel van de groene hoofdstructuur van de wijk. Ze vormen een uitloopgebied voor wandelaars en voor de flora en fauna zijn het leefgebieden en verbindingzones tegelijk.

Het is lastig om het beheer van deze stroken in overeenstemming te krijgen met de natuurfunctie, met name door ruimtegebrek en de directe nabijheid van de woonkavels. Het gras wordt netjes als gazon beheerd en de bosranden worden strak geschoren om overhangen over de voetpaden te voorkomen.

Naar aanleiding van klachten over overhangende takken in de afgelopen jaren, is de gemeente overgegaan tot het knippen van de bosranden grenzend aan particuliere kavels. Er zijn smalle onderhoudsgangen ontstaan waar de bosranden handmatig worden geschoren.

Ondanks de goede bedoelingen is deze werkwijze niet nodig en mogen bewoners wettelijk gezien zelf eventuele

overhangende takken van aangrenzende percelen afknippen. Het handmatig knippen van bosplantsoen is uit kosten oogpunt ongewenst.

De keuze voor een meer natuurlijk beheer lijkt gezien de beperkt beschikbare ruimte en de ligging dicht op de woonkavels niet haalbaar. Er ligt dus een opgave om de bestaande parkstroken beter te laten functioneren en te beheren, waarbij genuanceerd wordt omgegaan met het netheidsbeeld, de beheerwijze en de waarde die de beplanting heeft voor flora en fauna. Deze opgave is nader uitgewerkt onder project 7: groensingels.

De Populierestraat behoort tot de groene hoofdstructuur en is in de vorige eeuw voorzien van een fraaie beplanting van sterke vaste planten. Deze beplantingsvorm combineert meerdere gunstige eigenschappen als een fraaie en wisselende bloei, een grote waarde voor insecten en een relatief eenvoudig beheer. De vaste plantenvakken in deze straat staan model voor de realisatie van één van de doelstellingen van het Groenstructuurplan: het vergroten van de biodiversiteit voor insecten in de gemeente. In hoofdstuk 4.3 wordt een

▼ *Scheerbeheer buurtscheidende singels*

▼ *Vaste planten Populierestraat*

▼ *Vergeeten oase: boomgaard Buitenleven*

▼ *Overgroeide ballenvang netten*

gerichte uitbreiding van deze vaste plantenvakken in de dorpskernen voorgesteld.

Een derde element van de groene hoofdstructuur wordt gevormd door de boomgaard van de voormalige boerderij 'Buitenleven', die naamgever is geweest voor de hele wijk. In deze boomgaard staan fraaie, monumentale hoogstam fruitbomen. Onder de bomen lopen schaapjes en er is zelfs een veedrinkput aanwezig. In potentie is de boomgaard een aangename en educatieve plek voor het dorp. De boomgaard is momenteel echter niet openbaar toegankelijk en ligt bovendien verstopt in de wijk, achter de tuinen van de omliggende woningen. Eigenlijk ligt hij er zelfs wat vergeten bij. De plek verdient het om beter gebruikt en gezien te worden. Hier ligt een opgave voor het groenstructuurplan, om de boomgaard beter beleefbaar en bruikbaar te maken voor de bewoners van 's-Gravenpolder, rekening houdend met de privacy van de omliggende percelen (project 8).

Het groen in de overige straten van de wijk functioneert vooral voor de directe omwonenden, en minder voor alle dorpsbewoners. Het is daarom gerangschikt onder de nevenstructuur, en wordt in samenspraak met de buurt of straat nader vormgegeven. Een algemeen voorkomend standplaatsprobleem is dat van bomen in de verhardingen. Recentelijk zijn hier al enkele bomen weggehaald en zijn standplaatsen verruimd.

Kansen voor verdere kwaliteitsverbetering van het groen in de wijk zijn:

- Een groene haag vóór of als vervanging van houten schuttingen langs de openbare ruimte (o.a. Prunusstraat, Ipestraat, in samenspraak met bewoners);
- Een haagje in combinatie met het stalen hek rond de speeltuin in de Prunusstraat;
- Het herstellen van de ballenvang netten met ingegroeide struiken achter de Elimkerk;
- Het omvormen van de overgebleven 'driehoeken' langs de Wilgestraat tot grasruimtes met haag en knotwilgen.

Weltevrede -Oostgaarde

De groene hoofdstructuur van Weltevrede en Oostgaarde bestaat uit de doorgaande groenstroken inclusief watergang, gekoppeld aan de meer landschappelijke parkzone aan de oostkant van het dorp. Ook de Haagdijk is, hoewel eigendom van Natuurmonumenten, een beeldbepalende groene hoofdstructuur van de wijk.

In de groenstroken speelt deels dezelfde problematiek als geschetst in de wijk Buitenleven. Ook hier is soms (te) weinig groeiruimte beschikbaar voor de inheemse struikbeplantingen, en is een beeld met geschoren randen de enige mogelijkheid om met inheemse beplanting te werken.

Vanwege de beperkt beschikbare ruimte is de groene verbinding tussen "Oost en West" in de wijk gedacht via de watergang en verder doorlopend langs de Seringestraat. Het groen invullen van de twee laatste bouwkavels aan de Seringestraat versterkt deze groenstructuur en is wenselijk om de structuur voldoende robuust te maken. Ook de groene achterkanten van de woningen langs de Langeweg sluiten aan bij de hoofdstructuur.

Vanuit de parkzone aan de oostkant is een fraai zicht op de polder mogelijk. De natuurlijk beheerde akkerrand draagt bij aan het landelijke karakter van deze plek. Bij een eventuele toekomstige uitbreiding van het dorp aan de oostkant wordt voorgesteld om tussen Langeweg en Haagdijk eerst een flinke parkstrook te reserveren, alvorens nieuwe woonbebouwing te plannen.

Het bestaande park kent een aantal landschappelijke elementen (vijver, knotwilgen, speelhut) in een verder strakke setting van gazon. Vanuit de omgeving gezien is een meer landschappelijke invulling passend en zou het gazon beperkt kunnen worden tot globaal de zone rond het trapveld en de eerste twee meter langs paden en wegen. Dit wordt onder het thema biodiversiteit opgepakt.

Het groen in de straten valt onder de nevenstructuur. Dit kan in samenspraak met de buurtbewoners verder worden vormgegeven. In de Kamperfoeliestraat en Magnoliastraat liggen kansen om de ambities voor klimaatadaptatie vorm te geven, in combinatie met een standplaatsverbetering voor bomen in verharding. Zie hiervoor de uitwerking klimaatadaptatie.

Klimopplein en omgeving

Het Klimopplein en de omgeving daarvan is in de afgelopen decennia uitgegroeid tot een tweede dorpcentrum. In de groenstructuur krijgt deze plek dan ook de status die daarbij hoort. Net als in het historische dorpcentrum wordt de laanstructuur van de Langeweg hier onderbroken door een andere boomsoort rond het plein: plataan en kers. Ook de platanen op het grasveld voor de basisschool en op de parkeerplaats maken deel uit van de hoofdstructuur rond dit centrumgebied.

De platanen hebben het duidelijk naar hun zin en zijn inmiddels uitgegroeid tot forse bomen. Gezien de schaduwwerking tot in de achterliggende woningen valt te overwegen om de bomen op Franse wijze enigszins in toom te houden middels kandelaberen. Om de eenheid van het plein en de omliggende centrumfuncties te versterken wordt voorgesteld om ook de kersenbomen te vervangen door platanen.

Bedrijven- en industrieterreinen

Het bedrijventerrein is momenteel puur functioneel, zonder enige groene invulling, ingericht. Hier liggen kansen voor klimaatadaptatie middels het gebruik van groene verhardingen. Zie hiervoor hoofdstuk 4.4, klimaatadaptatie. De schouwstrook met eiken onder aan de Lange Mairedijk vormt een fraaie versterking van de beplantingen op de dijk zelf en maakt daarom deel uit van de groene hoofdstructuur.

De landschappelijke inpassing van het uien-verwerkend bedrijf is functioneel, maar met name aan de Noordzijde erg smal en weinig passend in de polder. Wellicht is hier in onderling overleg een iets aangenaamer dijkprofiel te realiseren.

Specifieke objecten

Sportterrein

Het sportterrein wordt omgeven door smalle groensingels, direct grenzend aan particuliere tuinen. Gezien de beschikbare ruimte is er slechts plek voor een strak gesnoeide haagrand. Dit is een prima functionele beplanting op deze plek.

Aan de zijde van de parkeerplaats groeit de haag tot in de ballenvangende netten. Door de ballenvanger slim aan te passen, en een opening te creëren waar de heggeschaar doorheen past, kan de haag toch geknipt worden. Eenzelfde probleem is geconstateerd bij de ballenvanger achter de Elimkerk.

De begraafplaats

De begraafplaats is qua groenstructuur een sieraad voor het dorp, en ziet er verzorgd uit. De vaste plantenthema's zorgen voor een prima groene invulling tussen de graven, waardoor kale grond en moeilijk maaibaar gazon worden voorkomen. De begraafplaats behoort tot de groene hoofdstructuur van het dorp.

▼ *Smalle singels Weltevrede*

▼ *Kanslocatie groenstructuur Magnoliastraat*

▼ *Landschapspark Oostgaarde*

▼ *Zaaidijk: kanslocatie biodiversiteit*

Scouting/Tennisbaan/Volkstuinen

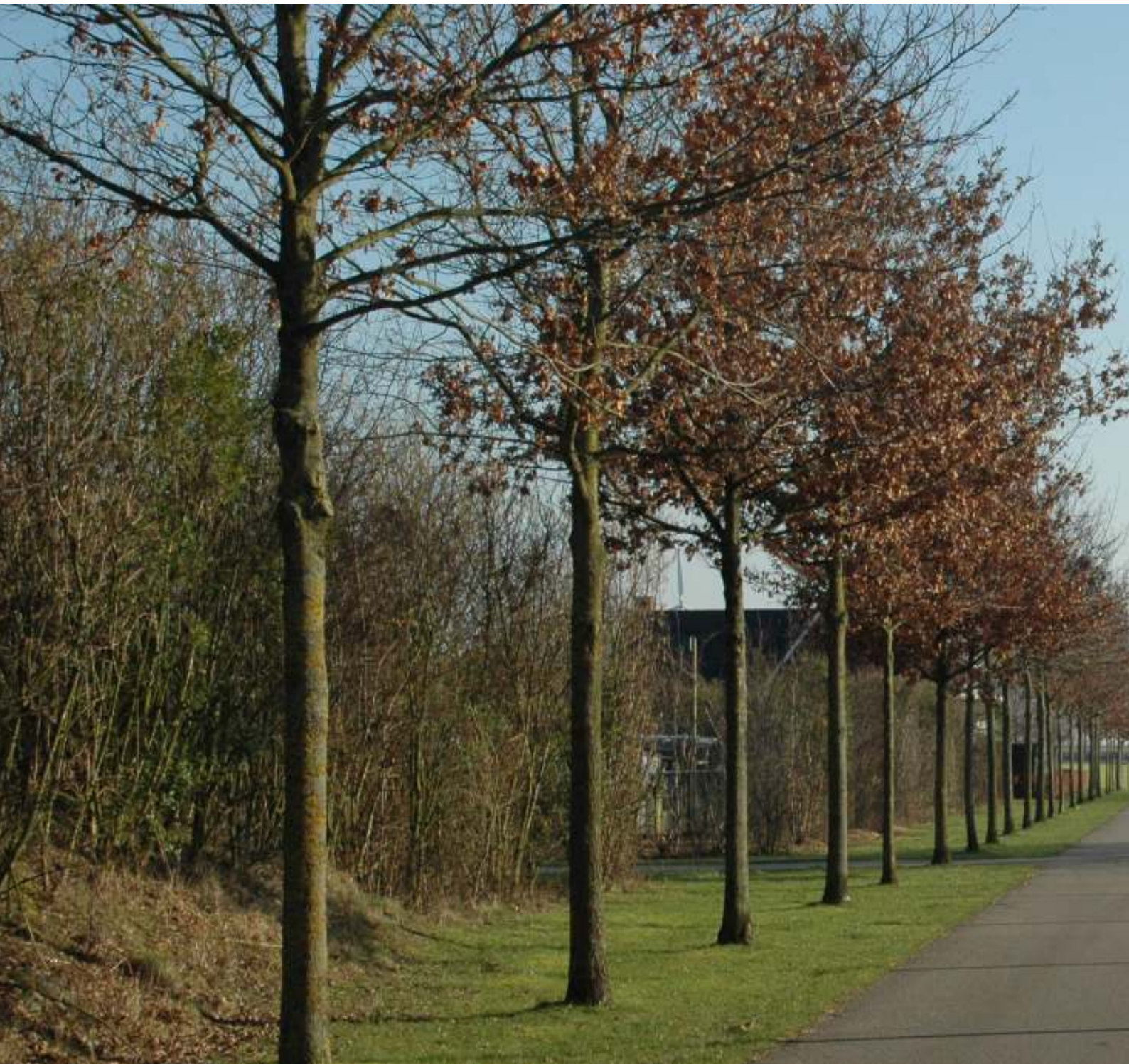
Het integrale ontwerp van het groene kader voor deze functies is helder van opzet en geeft bovendien ruimte voor flexibele invulling van de drie 'kamers'.

De rondwandeling sluit aan bij de wandelstructuren van het dorp en de polder. Bovendien wordt het tracé van de Oude Koedijk hier weer beleefbaar. Genoeg redenen om de omkadering inclusief de daar binnen gelegen functies op te nemen in de groene hoofdstructuur.

Er liggen aanvullende kansen voor de ambities voor biodiversiteit en klimaatadaptatie.

Als kritische noot kan de plaatsing van de hekwerken aan de binnenzijde van de singel genoemd worden. Deze functioneert goed bij de volkstuinen, maar bij de scouting is het beheer nu problematisch. Een mogelijke oplossing is een verbreding van de beplanting aan de binnenzijde. Het hek wordt dan opgenomen in de singel, en het scheerbeheer van de struikranden kan dan ook achterwege blijven. Hetzelfde geldt voor de buitenranden van de singels.

De singels zijn verder toe aan een gericht dunningsbeheer, gezien de relatief dichte plantafstanden.

4. WENSBEELD

4.1 AMBITIE GROENSTRUCTUUR

Versterken en aanvullen hoofdgroenstructuur

Het wensbeeld voor de groene hoofdstructuur bevat een aantal locaties binnen de bebouwde kom, maar geeft ook handreikingen voor aanvullingen daarop. Er is in dit opzicht samenhang tussen de groenstructuur in de bebouwde kom van het dorp en het omliggende gebied.

Provincialeweg (1)

Als eerste valt de Provincialeweg op, waar een aanvullende boomstructuur wordt voorgesteld. Dit betreft een wens die al in het GSP 1997 is aangegeven, maar waar de uitvoering in de afgelopen planperiode nog niet is gerealiseerd. De gewenste boomstructuur zou in samenhang met de op handen zijnde herinrichting kunnen worden meegenomen. Over de aard van de boomstructuur kan nog een afweging plaatsvinden. Enerzijds zou kunnen worden aangesloten op de eikenstructuur van de Langeweg, waarbij mogelijk ruimte is voor een dubbele rij bomen. Anderzijds zou de weg kunnen aansluiten op de bestaande Essenbeplanting van de

Schoorkenszandweg. Gezien de ziektegevoeligheid van de inheemse essen zou een keuze voor de eik nu voor de hand liggen. Naast de groene hoofdstructuur liggen hier ook kansen voor klimaatadaptatie.

Korenhalmdijk/ Lange Mairedijk (2)

Parallel aan de Provincialeweg is ook een boomstructuur op de Korenhalmdijk gewenst. Deze dijk is momenteel onbeplant. De aanplant van een boomstructuur op de dijk vult de ontbrekende schakel in de dijkbeplantingen langs de Zwakepolders. Vanwege de beperkingen van het molenbiotop rond de molen is een opgaande boombeplanting niet toegestaan. De boomstructuur zou dus met knotwilgen gerealiseerd kunnen worden. In samenhang met de dijkbeplanting zou de landschappelijke inpassing van het uienverwerkend bedrijf op de dijk kunnen worden gezien. Hierbij valt te denken aan een meer streekeigen beplanting ter hoogte van de bestaande coniferenhagen.

Lenshoekdijk (3)

Een derde wens is het verbeteren van het zicht op de voormalige Zwake vanaf de Lenshoekdijk. Deze locatie

▼ Provincialeweg; gewenst: boomstructuur

▼ Vergroten beleving Koedijk/Zaaidijk, kans wandelstructuur

▼ Lenshoekdijk (geen) zicht op Zwake-kreek

▼ Schuitweg: kans locatie dorpsbos/natuurpark

▲ *Kans brede parkzone Oostgaarde*

▲ *Kans wandelstructuur Fortrapastraat*

ligt weliswaar net buiten de bebouwde kom, maar is voor de beleving van de historie en landschappelijke context van het dorp erg belangrijk. Doel is het water van de voormalige Zwake-kreek weer beleefbaar te maken vanaf de dijk. Dit kan op eenvoudige wijze door de aanwezige struikbeplantingen onder aan het talud te vervangen door grastaluds.

Parkzone Oostgaarde (4)

Aan de Oostzijde van het dorp wordt voorgesteld om de bestaande smalle strook bloemrijk grasland in de toekomst uit te breiden tot een brede landschappelijke parkzone. Dit zou bij een eventuele stedenbouwkundige ontwikkeling als randvoorwaarde kunnen gelden. Naast van betekenis voor de hoofdgroenstructuur liggen in een brede parkzone ook kansen om ambities op gebied van biodiversiteit en klimaatadaptatie te realiseren.

Beleving Koedijk (5)

Aan de noordzijde van het dorp liggen kansen om het verloop van de Oude Koedijk, die de begrenzing vormt van de polder waarin 's-Gravenpolder is gebouwd, beter beleefbaar te maken. Momenteel is het dijklichaam vergraven tot een zaaidijk, met een parallel lopende weg die eveneens zo heet. Door de contouren van de zaaidijk te voorzien van een opgaande beplanting wordt de oude poldergrens weer landschappelijk beleefbaar. De doorsnijding van het landschap door de Bernhardweg wordt op deze manier ook minder dominant. In de ruimte omsloten door de Bernhardweg, Schuitweg, Provincialeweg en Polderweg liggen kansen voor bosontwikkeling.

Een gedroomd ideaalbeeld is een voetgangersbrug over de Bernhardweg bij het uitzichtpunt, met vervol-

gens een wandelpad over de Oude Koedijk en weer aansluitend bij het tunneltje achter de scouting.

Aanvullen wandelstructuur (6)

Om de beleefbaarheid van de groene hoofdstructuur te vergroten zijn er enkele aanvullingen op de wandelstructuur voorgesteld. De belangrijkste is een koppeling van het bestaande wandelpad op de Koedijk met de Polderweg. Aanvullend zou een wandelpad achterlangs de bosschages van de Bernhardweg de groene wandeling rond het dorp kunnen versterken.

Kans Dorpsbos/ Natuurpark (7)

Aan de westzijde van het dorp, is in het weiland naast de Schuitweg een kans om een dorpsbos/natuurpark te ontwikkelen. Deze locatie sluit mooi aan op de wandelstructuur van het dorp en is kansrijk vanwege de beperkingen voor woningbouw die er zijn vanwege de stankoverlast van omliggende bedrijven. Uit de inspraakavonden met de bewoners is de aanleg van een dorpsbos/natuurpark positief ontvangen. Naast de realisatie van beplanting zijn er op deze locatie ook kansen om aanvullende wensen op het gebied van biodiversiteit en klimaatadaptatie te realiseren. Het idee is om dus niet alleen een bos, maar een "Dorps Natuurpark" te maken waar ruimte is voor bos, water, waterberging, natuuroevers, bloemenweides, natuurlijk spelen etc.

Als aanzet voor de omvang van het natuurpark is op de plankaart is een ruimte van ca. 4 hectare ingeschetst, met een onderverdeling in bos, water, bloemenweide en natuuroevers. Het natuurpark is nu ongeveer de helft kleiner als de reeds bestaande dorpsbossen in Nieuwdorp en 's-Heerenhoek. Uiteraard is een nadere planuitwerking nodig, in samenspraak met de inwoners van 's-Gravenpolder.

▲ Schets ontwerpvoorstel boomgaard Buitenleven

▲ Verstopte ingang boomgaard aan Populierestraat

▲ Fraaie hoogstam fruitbomen

▲ Referentie klaphek

▲ Schaapjes

Boomgaard Buitenleven (8)

Een bijzondere kans voor 's-Gravenpolder ligt er voor de boomgaard in de wijk Buitenleven (8). Deze historische boomgaard is gespaard bij de aanleg van de woonwijk en er staan enkele monumentale hoogstam fruitbomen. De boomgaard ligt verstopt in de wijk en is bovendien niet toegankelijk. Het is jammer dat een dergelijk waardevol cultuurhistorisch groenelement niet beter tot zijn recht komt in het dorp.

Het voorstel is om de geïsoleerde ligging op te heffen door de boomgaard op te knappen en met een wandelpad toegankelijk te maken en op te nemen in de wandelstructuur van 's-Gravenpolder. Dit wordt met zorg voor de omwonenden gedaan, door op de erfscheiding een fraaie haag te planten.

De schaapjes kunnen in principe blijven. Nu is een kleiner gedeelte getekend, maar eventueel zou ook de gehele boomgaard begraasd kunnen worden.

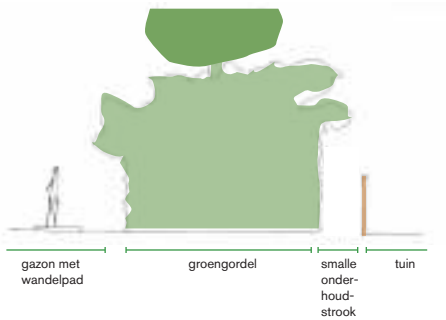
AMBITIE BUURTSCHIEDENDE SINGELS

beeld huidige situatie

▲ geschoren beplantingsranden

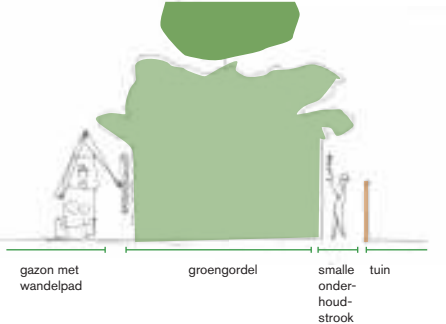

▲ smalle gangen achter de tuinen

beheer huidige situatie

▲ machinaal knipbeheer door gemeente

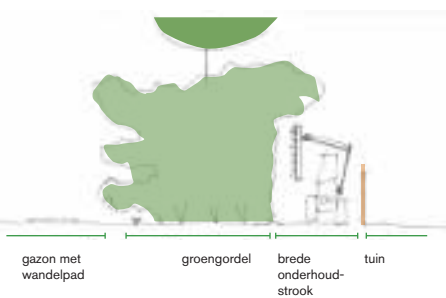

▲ ongewenst handmatig knipbeheer singels door gemeente

oplossingsrichting bij voldoende ruimte:

▲ wensbeeld: natuurlijk randbeheer door hakhoutbeheer en maaien door gemeente

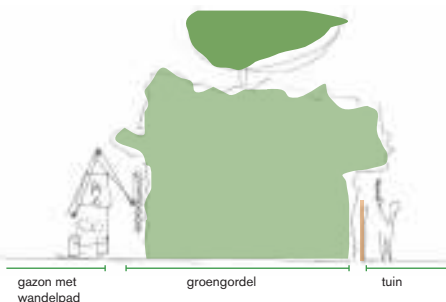

▲ wensbeeld variant: instellen grasstrook tussen tuin en bossage t.b.v machinaal beheer singels

oplossingsrichting bij onvoldoende ruimte:

▲ machinaal knipbeheer door gemeente

▲ wensbeeld: knippen overhangende takken door tuineigenaar

▲ De singels zijn belangrijk voor fauna

Buurtscheidende groensingels (9)

Een opgave voor het Groenstructuurplan in 's-Gravenpolder is om de problematiek van de buurtscheidende groensingels op te lossen. In de analyse is de problematiek geschetst, maar ter verduidelijking is deze schetsmatig op de profielen weergegeven. De buurtscheidende groensingels vervullen een belangrijke functie als wandelgebied en leefgebied voor flora en fauna.

Op verzoek van omwonenden is de gemeente overgegaan tot het weghalen van over de erfgrans hangende takken. Deze praktijk leidt tot kostenintensief handmatig knipbeheer, omdat bereikbaarheid met machines er niet is.

Het knippen van de randen vindt ook aan de parkzijde plaats, maar dan machinaal met behulp van een trekker met messenbalk. Het knipbeheer past eigenlijk niet bij bosbeplanting, maar is ontstaan doordat er eigenlijk te weinig ruimte is tussen de bosschages en de paden.

Naast klachten over overhangende takken zijn er ook klachten over de schaduwwerking van de bomen in de groensingels, met name als deze aan de west- en zuidzijde van de percelen liggen.

In de basis zijn de problemen terug te voeren op ruimtegebrek doordat de bosbeplanting groter uitgroeit dan er beschikbare ruimte is. De bosstrook ten noorden van de Fortrapastraat heeft duidelijk meer groeiruimte en ligt ook op enige afstand van de percelen. Vanwege het gebrek aan groeiruimte in combinatie met de ligging binnen de woonkern zijn de buurtscheidende stroken niet opgenomen in de woon-werkzone.

Ruimte maken kan slechts op enkele plaatsen door de bosstroken te versmallen. Hier kan gedacht worden aan grasstroken rondom, zodat er in ieder geval machinaal geknipt kan worden. Op de meeste plaatsen zijn de singels zo smal, dat dit niet mogelijk is. Helemaal

▲ Weinig groeiruimte

weghalen van de singel is ongewenst, omdat er dan vrij zicht op de erfscheidingen ontstaat, wat niet wenselijk is voor een openbare groenzone.

Het overhangen van takken kan ook worden beperkt door hakhoutbeheer toe te passen. Dit houdt in dat de beplanting regelmatig wordt verjongd door het af te zetten. De beplanting loopt dan vrij snel weer opnieuw uit, maar de omvang ervan kan zo goed in toom gehouden worden. Daarnaast kan gericht worden gestuurd op het aantal boomvormende soorten in de singels. Ook kan gedacht worden aan lager blijvende struiken langs de randen van de singels, eventueel met een accent op bloei.

Hierbij kan enigszins rekening worden gehouden met de bezonning, door ruimte te laten tussen de individuele bomen. Om dit specifieke beheer goed vast te leggen voor de uitvoerende dienst wordt voorgesteld om het meerjarig onderhoud van de singels vast te leggen in een 'werkplan groensingels'.

Indien met een regelmatig beheer van afzetten wordt gewerkt ontstaat ook de mogelijkheid om het randenbeheer meer natuurlijk, dus zonder scheren, uit te voeren. Deze kans is aanwezig daar waar het bos grenst aan het gazon.

▲ Hakhoutbeheer geeft controle op formaat beplanting

hoofdstructuur

- vlak hoofdgroenstructuur
- aanvullen vlak hoofdgroenstructuur
- behoud en versterken boomstructuur, laan
- aanvullen boomstructuur, laan
- behoud en versterken boomstructuur overig
- behoud monumentale boom
- toevoegen aan lijst monumentale bomen
- behoud en versterken bos / bosplantsoen
- aanvullen bos / bosplantsoen
- historische dijk
- behoud en versterken zichten op open landschap
- creëren zichten op open landschap
- behoud en versterken zichtlijn

nevenstructuur

- behoud en versterken wijkgroen
- gebruik**
- behoud wandelstructuur
 - aanvullen wandelstructuur
 - kans dorpsbos/ natuurpark
 - kans parkzone Oostgaarde

Projecten op de kaart:

1. Provincialeweg
2. Korenhalmdijk
3. Lenshoekdijk
4. Parkzone Oostgaarde
5. Beleving Koedijk
6. Singel Bernhardweg-Oost
7. Kans Dorpsbos, Natuurpark
8. Boomgaard Buitenleven
9. Buurtscheidende groensingels

4.2 BEHEERNIVEAUS, GROENZONERING

Openbaar groen bestaat uit verschillende beplantingstypen, elk met een eigen karakter en functie.

Zo kunnen bomen zorgen voor een groen beeld op grote afstand, met lage struiken kan een groen vak worden gemaakt waar je overheen kunt kijken, en met een bloemenweide ligt er een kleurig tapijt waar insecten een thuis hebben. Er zijn beplantingstypen met een natuurlijk inheems karakter en er zijn beplantingstypen met een sterk gecultiveerd en architectonisch karakter. Er zijn beplantingen met een intensief jaarlijks beheer en er zijn beplantingen die minder onderhoud vragen.

De karaktereigenschappen maken dat een beplantingstype het best tot zijn recht komt bij een specifiek gebruik of locatie. Andersom is niet elke beplanting overal in de openbare ruimte toepasbaar. Om te kunnen sturen in de toepassing van beplantingstypen is in het Groenstructuurplan 1997 de groenzonering geïntroduceerd. Op basis van een viertal zones worden de beplantingstypen gestuurd naar die zones, waar ze het best tot hun recht komen.

Uitgangspunt voor het groenbeheer is dat elke beplanting een optimaal beheer ontvangt om goed te kunnen groeien en functioneren. Er is dus in principe één pakket aan onderhoudsmaatregelen per beplantingstype. Verschillen in uitstraling van het openbaar groen worden in het veld gerealiseerd, door het hanteren van een lijst met toe te passen beplantingstypen per zone. Een uitzondering op dit uitgangspunt vormen de centrumzones, waar ook aanvullend onderhoud wordt gepleegd.

De indeling van een beheergroep in een zone is gebaseerd op de volgende kenmerken van de beplanting:

- uitstraling;
- functie;
- onderhoudsniveau.

Zie de tabel hiernaast. Indien de beplanting niet met een sterretje in de tabel is aangekruist betekent dit dat de soort niet in de betreffende zone wordt toegepast.

De zones die de gemeente Borsele onderscheidt zijn:

- De natuur- en landschapszone
- De woon- werkzone
- De woon- werkzone+
- De centrumzone

Natuur- en landschapszone

Deze zone bestaat uit grotere, aaneengesloten groenelementen met een inheems sortiment en een meer natuurlijke uitstraling. Vaak zijn het elementen die ook in het omringende landschap aanwezig zijn en doorlopen in de bebouwde kom (b.v. dijken, watergangen en bermen). Ook de dorpsbossen zijn hier onderdeel van. De beheergroepen die in deze zone te vinden zijn hebben alle de eigenschap dat er ruimte nodig is om goed te kunnen groeien en hebben een natuurlijk, minder geknipt of gemaaid beeld. Naast de natuurlijke soorten kunnen op beperkte schaal culturele beplantingsvormen voorkomen. Te denken valt aan gazonstroken naast paden of een afschermd haag. De beoogde uitstraling is extensief en natuurlijk.

Woon-werkzone

In de woon-werkzone wordt zoals de naam al aangeeft gewoond en gewerkt. Het betreft de dagelijkse en directe leefomgeving van het dorp en haar bewoners. In deze omgeving is groen ruim voorhanden, maar is de ruimte niet geschikt voor sterk uitgroeiende beplanting. De beoogde uitstraling is functioneel, netjes en verzorgd.

Woon-werkzone +

In deze zone is ruimte om invulling te geven aan de ambities voor biodiversiteit. Hier is bovenop de beplantingen uit de woon-werkzone ruimte voor de toepassing van de vaste plantenmengsels zoals beschreven in hoofdstuk 3.3 Het betreft voornamelijk hoofdstraten in het dorp of binnen een wijk. De beoogde uitstraling is functioneel, netjes en verzorgd.

Centrumzone

De centrumzone omvat de knooppunten van het sociale leven in het dorp. Het openbaar groen heeft hier een representatieve functie. Onderhoudsintensieve beplantingsvormen worden door het gehele dorp beleefd en gezien. De beoogde uitstraling is representatief en verzorgd. Dit representatieve beeld wordt extra geaccentueerd door in deze zone voor het gazon aanvullende maaibeurten uit te voeren.

Zoning				beheergroep	
CZ	WW+	WW	NL	code	omschrijving
					Laanbomen
*	(1)	(1)		1,01	Boom in verharding
*	*	*	*	1,02	Boom in gras
*	*	*	*	1,03	Boom in beplanting
*	*	*	*	1,04	Boom in particuliere tuin
					vormbomen
*				2,01	Leiboom in verharding
*	*			2,02	Leiboom in gras
*	*			2,03	Leiboom in beplanting
	*	*	*	2,05	Knotboom in gras
	*	*	*	2,06	Knotboom in beplanting
*				2,07	Fruitboom in verharding
*	*	*	*	2,08	Fruitboom in gras
*	*	*	*	2,09	Fruitboom in beplanting
					bosachtige beplantingen
	*(2)	*(2)	*(3)	3,01	Bosplantsoen
			*	3,02	Landschappelijke haag
			*	3,03	Bos
					heesters
*	*	*		4,01	Heesters hoog: > 1.50 M
*	*	*		4,02	Heesters laag: < 1.50 M
*	*	*		5,01	Heesters bodembedekkend
*	*	*		5,02	Heesters bodembedekkend + solitaire heesters
					vaste planten
*	*			5,03	Vaste plantenmengsels
					hagen
*	*	*		6,01	Haag laag: < 1.00 M
*	*	*	*	6,02	Haag middelhoog: 1.00 - 1.80 M
*	*			6,03	Haag hoog: > 1.80 M
*	*			6,04	Dubbele haag raster tussen de rijen
			*	6,05	Los groeiende haag
					blokhagen
*	*	*		7,01	Blokhagen
					rozen
				8,01	Rozen perk
*				8,02	Rozen botanisch
				8,03	Rozen bodembedekkend
				8,04	Klimrozen
					vaste planten border
*				9,01	Vaste planten
					wisselperken
*				10,03	Wisselperk
					gazon
*				11,01	Gazon 30 x
	*	*	*(4)	11,01	Gazon 20 x
*	*	*		11,02	Gazon onder talud < 1:4
	*	*		11,03	Voetbal-wedstrijdveld
	*	*	*	11,04	Speelveld
*	*	*		11,05	Gazon bolgewassen
	*	*		11,06	Voetbal-trainingsveld
					gras
			*	12,01	Extensief gras
			*	12,02	Extensief gras onder talud < 1:4
			*	12,03	Berm
			*	12,04	Braakliggend terrein
	*	*	*	12,05	Extensief gras in Bestemmingsplan
	*	*	*	12,09	Extensief gras bloemenweide
			*	12,06	Extensief gras dijken
					kale grond
(1)	(1)	(1)		16,01	Kale grond
(1)	(1)	(1)		16,02	Kale grond begraafplaatsen
*	*	*	*	16,03	Kalegrond elders meegerekend

- ad 1 alle boomspiegels en kale grond beplanten
ad 2 met geschoren randen
ad 3 vrij uitgroeiende randen
ad 4 alleen als overgangstrook langs paden of als graspad door bloemenweide

4.3 AMBITIE BIODIVERSITEIT

Het aantal op een plek voorkomende verschillende plant- en diersoorten wordt biodiversiteit genoemd. In Nederland neemt de biodiversiteit steeds verder af. De gemeente Borsele heeft er als gemeente waar fruitteelt een belangrijke plaats inneemt extra belang bij dat deze trend gekeerd of afgezwakt wordt. Zij wenst dan ook een bijdrage te leveren aan een toename van de biodiversiteit in de gemeente. De ambitie voor het groen is gericht op het creëren van gunstige leefomstandigheden voor insecten, die onder meer voor de bestuiving van omliggende fruitteelt van belang zijn. Gewenst is een toename van het aantal planten dat stuifmeel en nectar levert, gevarieerd en verspreid over de seizoenen.

Om de leefomstandigheden voor fruitbestuivende insecten te verbeteren worden op plaatsen waar nu eensoortige groenvlakken aanwezig zijn, gevarieerde mengsels van nectar en stuifmeel leverende planten toegevoegd. Het is niet de bedoeling om beplantingen die al een waarde voor biodiversiteit hebben 'in te wisselen' voor soorten met een andere natuurwaarde. Daarnaast moet goed gekeken worden of de toename voor de biodiversiteit te combineren valt met de locatie en de functie die het openbaar groen heeft.

Er zijn drie typen bloemrijke beplanting die een grote meerwaarde voor insecten bieden: het bollengazon, de gemengde vaste plantenmengsels en bloemenweides. Het meest voor de hand liggende beplantingstype dat vervangbaar is door nieuwe bloemrijke vegetaties is gazon. Daarnaast kunnen monotone heestervakken in aanmerking komen, mits er voldoende ruimte is.

Bollengazon

Bollengazon is gedurende een groot deel van het jaar een strakke groene grasmat. In het voorjaar verandert de grasmat in een kleurrijk tapijt van diverse bolgewassen. Dit levert in het vroege voorjaar voedsel voor de insecten. In deze tijd bloeien er nog maar weinig andere planten. Het insectenbestand wordt als het ware een handje geholpen op weg naar de bloei van de fruitbomen. Naast voedselbron voor insecten is het kleurrijke tapijt fraai om te zien en geeft een voorjaarsgevoel aan elke passant.

Na de bloei blijft het loof van de bollen nog een paar weken staan om de ondergrondse bol voldoende kracht te geven voor het opvolgende jaar. Dit is een beperkte periode met een iets minder fraaie aanblik, maar werkt tevens kostenbesparend ten opzichte van het 'gewone gazon', omdat het gazon met de bollen in deze periode

niet gemaaid hoeft te worden. Gedurende de rest van het jaar wordt het gazon op dezelfde wijze onderhouden als gazon zonder bollen. Deze beplantingsvorm is geschikt om binnen de woonkern toegepast te worden in gazonvakken van enige omvang, die geen duidelijke gebruiksfunctie hebben (b.v. speelveld). Ook lange gazonstroken langs wegen zijn prima geschikt. De aanlegkosten van bollengazon zijn relatief hoog, maar de onderhoudskosten zijn niet hoger dan gazon zonder bollen.

In 's-Gravenpolder zijn momenteel reeds bollenmengsels aanwezig in de gazons van de Goesestraatweg, Provincialeweg en het centrale grasvlak in de Middenstraat. Daarnaast zijn er nog enkele losse plaatsen bij het dorps huis en de kruising Langeweg/Populierestraat. Voor een uitbreiding komen in aanmerking de grotere gazonvlakken in de Wilgestraat, de grasruimte op de hoek Magnoliastraat/Egelantierstraat en enkele kleinere elementen verspreid door het dorp.

Sterke vaste plantenmengsels

Vaste planten zijn kruidachtige gewassen waarvan het bovengrondse deel in de winter afsterft en die in het voorjaar steeds weer opnieuw uitgroeien. Met name de sterke en rijkbloeiende soorten zijn geschikt voor aanplant in het openbaar groen, met als sprekend voorbeeld de huidige vakken in de Populierestraat.

Op kleine schaal zijn de vaste plantenmengsels reeds met succes toegepast in de gemeente. Het beeld van deze vakken wordt door de bewoners hoog gewaardeerd. In het herziene groenstructuurplan wordt daarom een uitbreiding van het areaal voorzien. De vaste plantenmengsels geven door het hele jaar een gevarieerd aanbod aan bloeiende planten. Deze beplantingsvorm kan ook in wat kleinere vakken goed worden toegepast. Het beheer van de vakken is intensiever dan bollengazons, vandaar dat de toepassing wordt beperkt tot belangrijke straten en openbare plekken in het dorp. In de zonering van de beheerniveaus wordt speciaal voor de ruimere toepassing van vaste plantenmengsels een zone 'woon-werk+' ingesteld, waar de toepassing van deze beplanting mogelijk is.

Momenteel zijn de vaste plantenmengsels aanwezig in de Populierestraat, op de begraafplaats en op kleinere schaal rond de dorpscentra. Voor 's-Gravenpolder zijn nieuwe vaste plantenvakken voorzien in de Magnoliastraat, de Langeweg, in de tuin van het Dorps huis, in de Burgemeester Jansenstraat, naast de sporthal en rond specifieke gebouwen met functies als begeleid wonen of ouderenzorg.

▲ *Kans bollengazon Nazareth*

Bloemenweides

Bloemenweides zijn extensief onderhouden grasvlakken, waar naast een speciaal bloemenmengsel ook grondverbetering en een aangepast beheer wordt toegepast. Door deze maatregelen wordt de groei van bloeiende kruiden bevorderd ten opzichte van de grasgroei. De bloemenweides geven een groot aanbod van nectar gedurende de zomermaanden.

Dit beplantingstype is minder geschikt voor toepassing in de directe woonomgeving, vanwege het extensieve karakter en het wat meer natuurlijke beeld. Dit kan worden verzacht door rond de bloemenweide steeds een strook van ongeveer 2 meter breed als gazon te maaien. Er blijft dan altijd een nette en verzorgde rand om de bloemenweide aanwezig. Op deze wijze worden de bloemenweides reeds toegepast ter plaatse van de braakliggende percelen in bestemmingsplannen. Langs de dorpsranden, op de overgangen met het agrarisch gebied en bijvoorbeeld op dijken is het juist het aangegeven beplantingstype om grotere vlakken mee te vullen. Tevens is het mogelijk om bollen te combineren met de bloemenweide.

De meest aangewezen locaties om bloemenweides te realiseren liggen in de kanslocaties voor het natuurpark aan de Schuitweg en in een verbreedde parkzone aansluitend op de bestaande groenstrook in Oostgaarde. Verdere mogelijkheden om dit beplantingstype uit te breiden zijn de graszones rond de scouting en in het bestaande park op de hoek Magnoliastraat/Vuurdoornstraat. Langs (verharde) paden en wegen wordt steeds een overgangstrook van 2 meter gazon gehanteerd.

Boomgaarden

(Hoogstam)boomgaarden zijn eveneens van waarde voor de biodiversiteit. Naast de waarde voor fruitbestuivende insecten zijn boomgaarden ook uit cultuurhistorisch oogpunt van waarde. 's-Gravenpolder is rijk

▲ *Kans vaste planten Klimopplein*

bedeeld met een historische hoogstamgaard. In de analyse is al aangegeven dat deze voor het dorp meer betekenis kan krijgen.

Bomen, bos en struiken

Uiteraard zijn er ook diverse (inheemse) bomen en struiken die nectar en stuifmeel leveren. Vaak zijn dit forse beplantingen, die veel ruimte vragen. Een uitbreiding van deze groep is binnen het huidige areaal openbaar groen lastig, omdat geschikte locaties reeds voorzien zijn van deze beplanting en de ruimte voor uitbreiding op gespannen voet staat met andere functies.

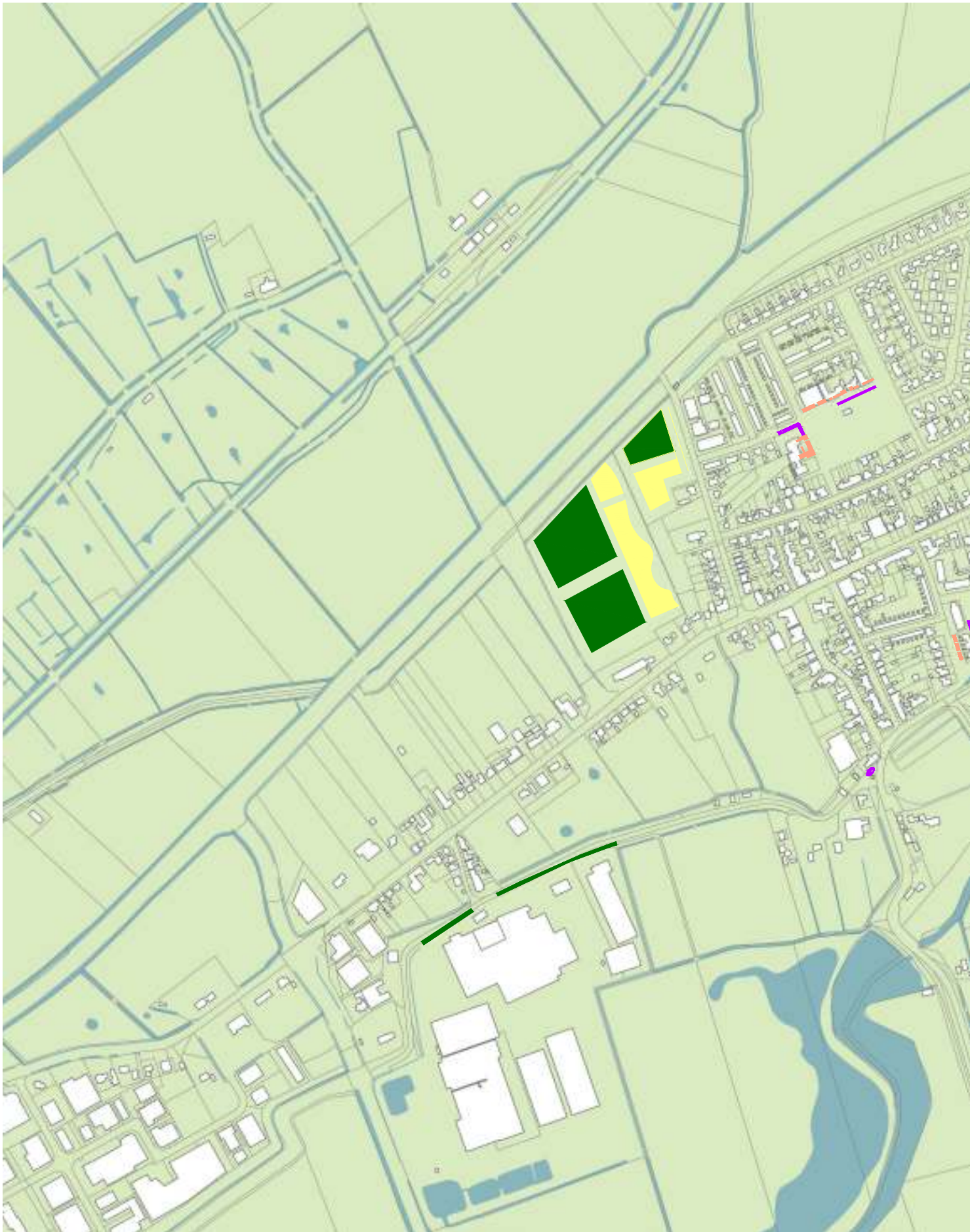
Voor een omvorming van bestaande struiken, puur uit oogpunt van bloei, gaan ook de natuurwaarden die de struiken nu al hebben voor vogels en dieren meespelen. Daarom is er geen actief omvormingsbeleid voor struiken en bomen. Wel kan bij nieuwe aanleg het accent worden gelegd op soorten met bloei en een gevarieerd sortiment.

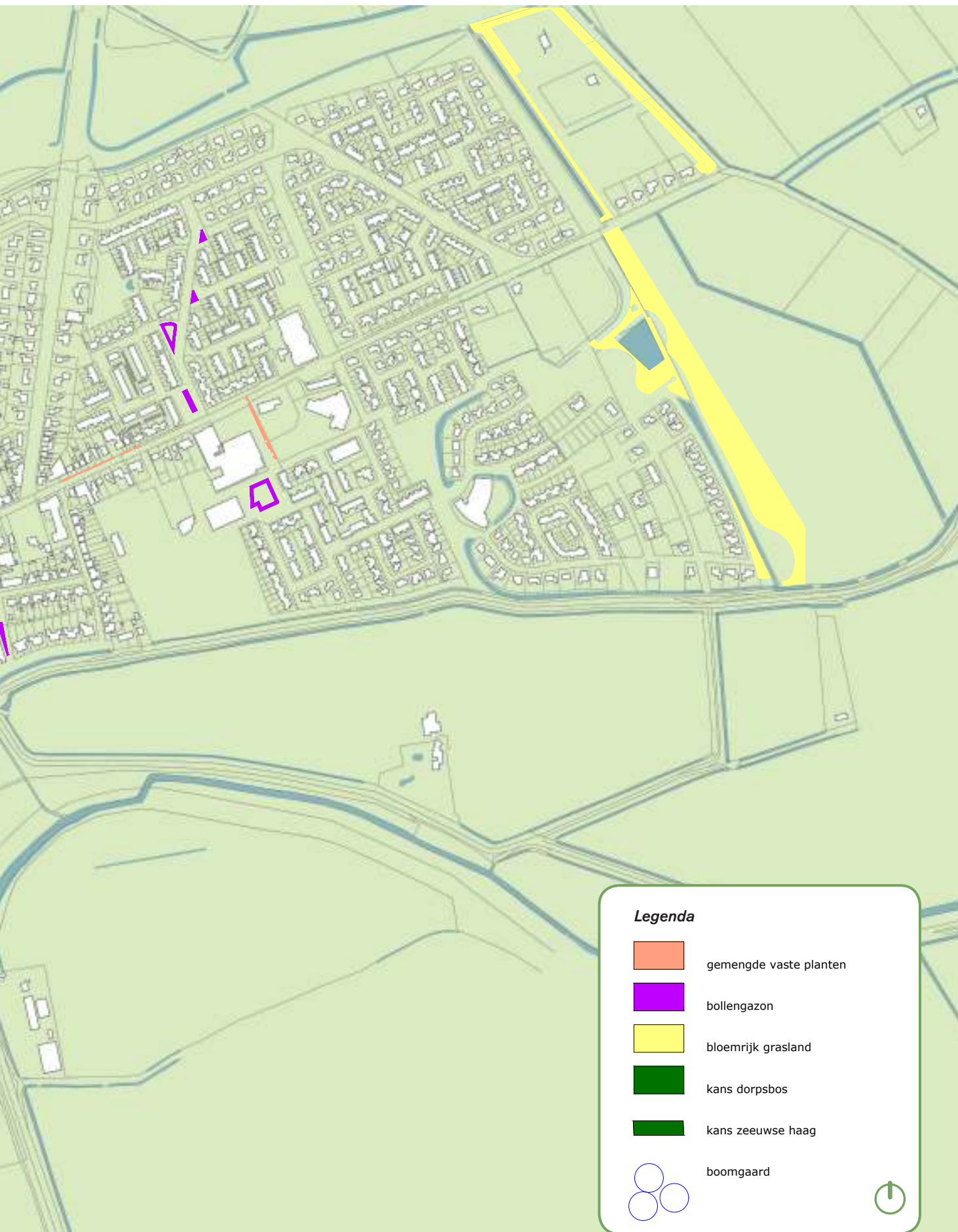
De natuur- en landschapszone omvat die locaties in het openbaar groen, waar de ruimte is om daadwerkelijk inheemse beplanting en natuurlijke milieus te ontwikkelen. Bij de analyse werd al duidelijk dat de doorgaande groenstroken weinig ruimte bieden voor meer natuurlijk beheer. In veel gevallen zijn er beperkende invloeden vanuit de omgeving, zeker als er woonbebouwing grenst aan het openbaar groen.

Ook het omvormen van uniforme (coniferen)hagen naar een gevarieerde, Zeeuwse haag is bevorderlijk voor de biodiversiteit. Een kans hiervoor ligt rond het uienverwerkende bedrijf aan de Korenhalmwijk.

Dorpsbos/ Natuurpark

De zoeklocatie voor het dorpsbos aan de Schuitweg biedt een scala aan kansen voor het bevorderen van de biodiversiteit. Zowel bos, bloemenweides, natuuroevers, voedselsoorten als faunavoorzieningen kunnen hier aangelegd worden.

4.4 AMBITIE KLIMAATADAPTATIE

Terugdringen verhard oppervlak

In onze leefomgeving neemt het verhard oppervlak de laatste jaren toe. Dit proces speelt zowel in de openbare ruimte als in particuliere tuinen. Vaak is de reden voor het verharden praktisch, het vergt minder onderhoud dan groen, of de ruimte is nodig voor verkeersbewegingen of parkeren.

Verhard oppervlak, met name de meer gesloten varianten asphalt, tegels en straatstenen, zorgt voor een snelle en oppervlakkige afvoer van regenwater, waardoor bij neerslagpieken de capaciteit van het rioolstelsel extra wordt belast.

Een groen oppervlak geeft het regenwater de gelegenheid om daar waar het valt te worden opgenomen in de bodem (inzijging). Slechts bij extreme regenval gaat het water ook oppervlakkig afstromen via een groen oppervlak. Naast groen hebben ook sommige verhardingen waterdoorlatende eigenschappen, zoals grind, losse schelpen of grasbetonstenen.

Het groener maken van het bodemoppervlak levert dus een bijdrage aan de natuurlijke neerslagopname van de

bodem. Door kritisch te kijken naar het nut en de noodzaak van verhard oppervlak kan deze kans benut worden. Met name als er sprake is van incidenteel gebruik gedurende de dag, of de verharding slechts gedeeltelijk wordt bereiden, kan een omvorming naar groene verharding of beplanting overwogen worden.

Zie voor een meer uitgebreide toelichting op dit onderwerp het hoofdstuk Klimaatadaptatie in het Basisdocument Groenbeleid.

Om de plaatsen aan te duiden waar hiervoor kansen liggen is gekeken naar de parkeercapaciteit van de openbare weg in relatie tot de parkeerdruk.

Daar waar op de openbare weg gedurende de dag weinig wordt geparkeerd ontstaan groeikansen voor gras. In de praktijk zijn het vooral de woonstraten waar de bebouwing gedeeltelijk of volledig bestaat uit vrijstaande woningen of twee-onder-een kap woningen. Deze hebben één of meerdere parkeerplaatsen op het eigen erf. De vergroening betekent dus niet dat er op deze stroken niet geparkeerd kan worden. Bovendien biedt het vergroenen van de weg kansen om de standplaatsen van eventuele aanwezige bomen te verbeteren.

▼ *Kamperfoeliestraat*

▼ *met groene parkeerstrook*

▼ *Burg. Prümersstraat*

▼ *met groene parkeerstrook en groenstrook*

▼ *Burg. Prümersstraat*

▼ *met groene parkeerstrook en groenstrook*

▲ *Kans wadi en groene verharding scouting*

▲ *Kans wandelstructuur en waterberging Fortrapastraat*

In 's-Gravenpolder zijn veel kansen voor het vergroenen van het straatbeeld. De meest in het oog springende locatie wordt gevormd door de omgeving van de Van Hoekestraat, Burgemeester Prümersstraat, Middenstraat en Fortrapastraat. Hier zijn de straatprofielen bijzonder ruim en is de parkeerdruk overdag op straat relatief laag.

Een tweede locatie is het bedrijventerrein aan de Schoorkenszandweg. Gedoeld wordt op de bestaande opstelstroken naast de rijbaan, die momenteel geheel in betonklinkers zijn uitgevoerd. Hier zou een door-groeisteen zorgen voor een betere waterhuishouding en groener beeld.

Vervolgens zijn de Magnoliastraat en de Kamperfoeliestraat in beeld. Het gaat hier om één zijde van de weg, waarbij ook de problematiek van de bomen in de verharding kan worden aangepakt.

Tot slot is er een drietal parkeerplaatsen waar gedurende de dag weinig auto's geparkeerd staan. Dit zijn de parkeerplaats van de scouting, (een deel van) de parkeerplaats aan de Burgemeester Jansenstraat en een vak op de kop van de Haagdijk.

Wadi's en waterberging

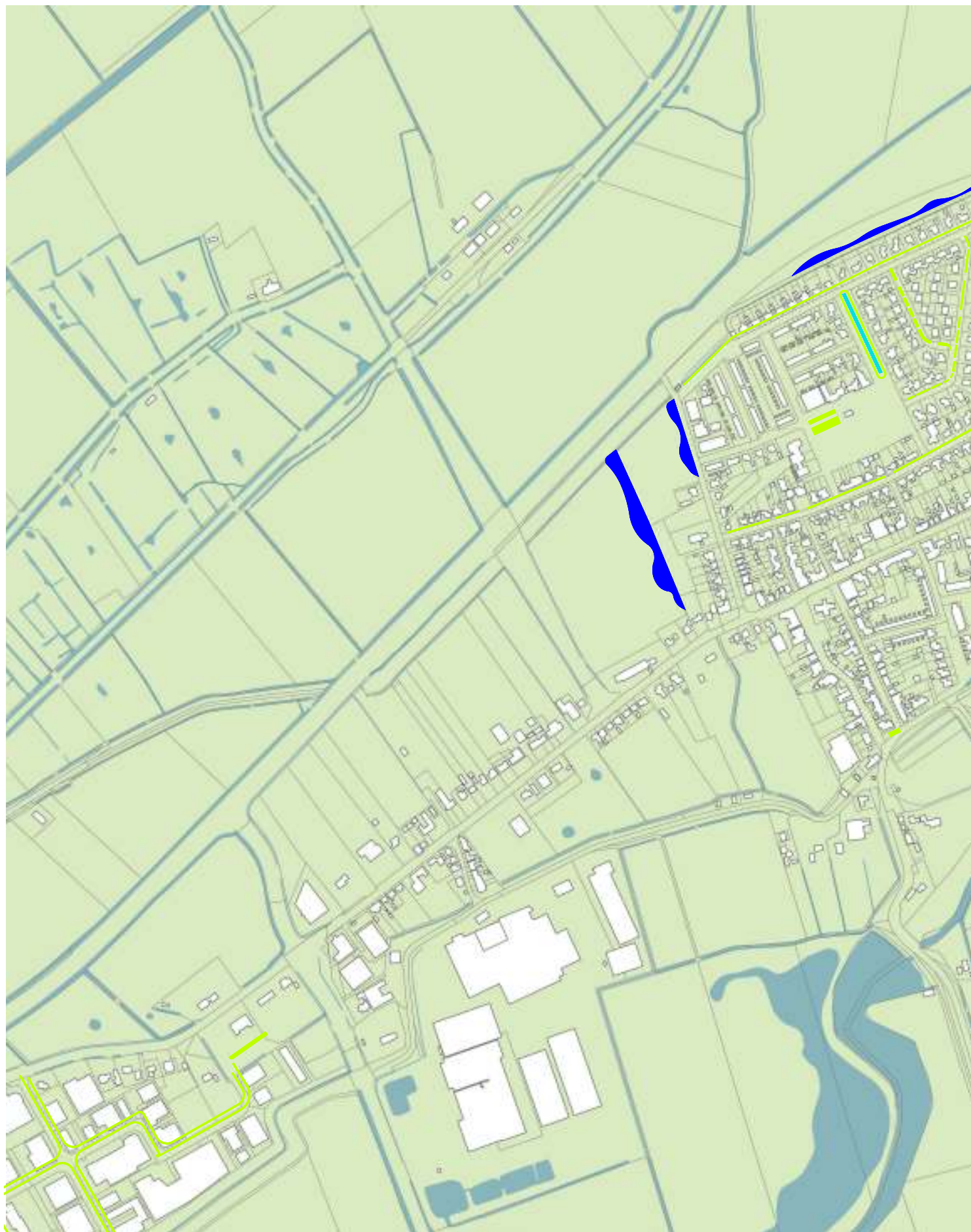
Naast het omvormen van verharde oppervlakken naar groen oppervlak kan het openbaar groen ook een rol spelen als infiltratiepunt voor naastgelegen verharde oppervlakken. In dat geval wordt het afstromende water eerst via de groenstrook geleid vóórdat het in een rioleringsstelsel wordt opgenomen. Dit is het principe van de 'wadi' of droogvallende laagte. Ook bestaande of nieuwe sloten kunnen een bijdrage leveren aan een betere waterhuishouding. Indien hier de capaciteit wordt vergroot is sprake van een betere waterberging in het afwateringssysteem van de polder.

De kansen voor buffering van water in het openbaar groen liggen in de Middenstraat, de speeltuin Schoolstraat, hoek Wilgestraat/Langeweg en wederom bij de parkeerplaats van de scouting. Hier is ruimte voor een verlaging van de grasstrook. Elders is de ruimte beperkt of wordt reeds afgewaterd op de naastgelegen bermen en sloten. Nieuwe sloten kunnen mogelijk worden gerealiseerd (teruggebracht) in combinatie met de herinrichting van de Provincialeweg, wellicht in samenspraak met de aanwonenden. Voor een verbreding van bestaande sloten zijn er mogelijkheden in de groenstrook langs de Bernhardweg, ten noorden van de Fortrapastraat en de nieuwe verbrede parkzone bij de wijk Oostgaarde. Ook in het nieuwe dorpsbos aan de Schuitweg liggen kansen om waterberging te realiseren. Mogelijk kan hierbij een link worden gelegd met het historische Schuitvlot, waar de weg zijn naam aan ontleent.

In het Groenstructuurplan ligt het accent op het verminderen van het verhard oppervlak in de openbare ruimte en het laten functioneren van openbaar groen als bufferzone voor de afvoer van hemelwater. De gemeente geeft hiermee het goede voorbeeld. De hydrologische en bodemkundige randvoorwaarden moeten per kanslocatie nog onderzocht worden.

Stimulering groene voortuinen

De bewoners kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan een betere waterhuishouding door de tuinen en met name de voortuinen niet te voorzien van gesloten verharding. De voortuinen zijn in de meeste gevallen onder afschot gelegd naar de stoepen, waardoor in geval van een gesloten verharding dit water direct de capaciteit van het riool belast. Zowel een groene inrichting als het gebruik van waterdoorlatende verharding dragen bij aan een betere waterhuishouding.

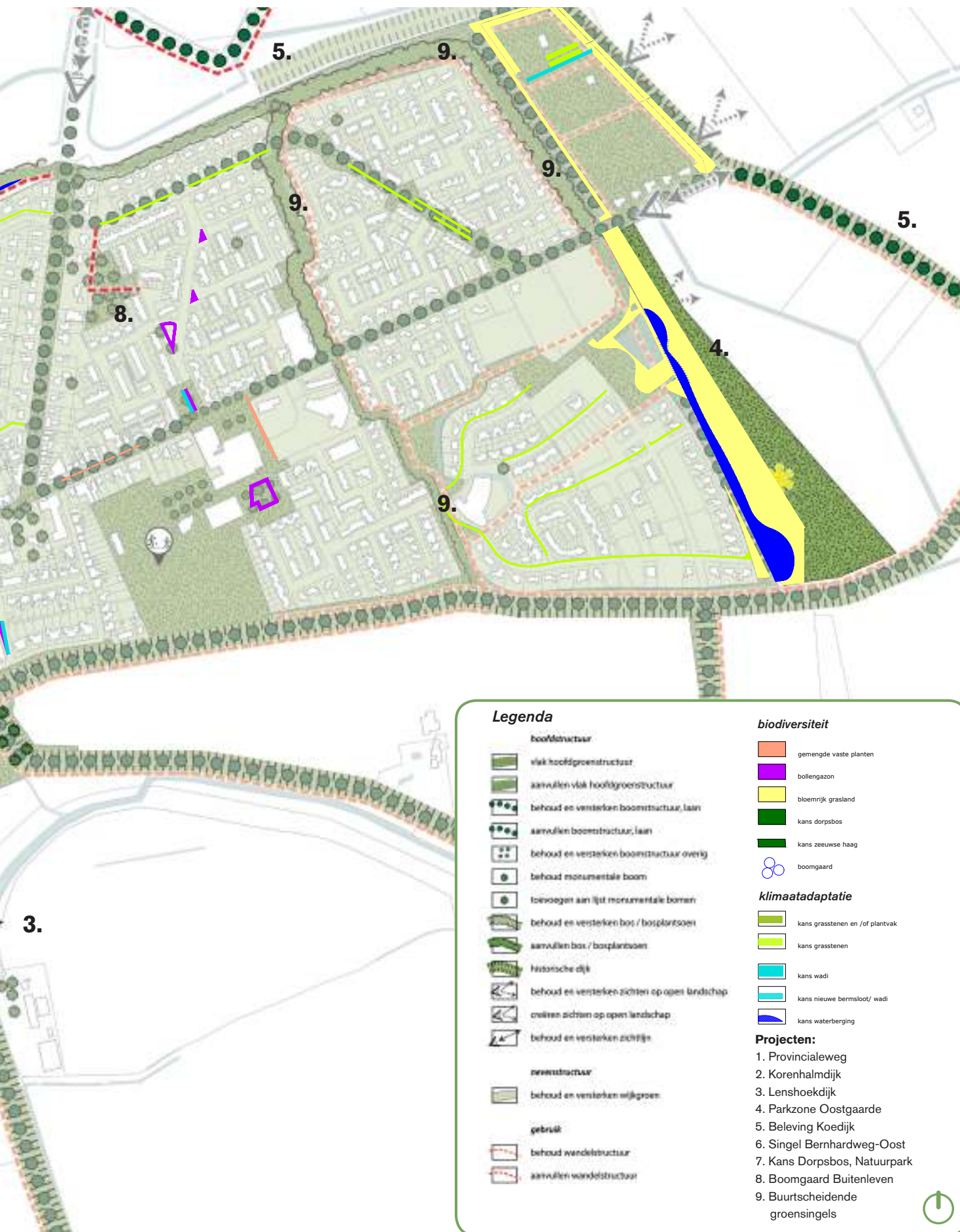

5. ACTIEPLAN

Legenda

hoofdstructuur

- vlak hoofdgroenstructuur
- aanvullen vlak hoofdgroenstructuur
- behoud en versterken boomstructuur, laan
- aanvullen boomstructuur, laan
- behoud en versterken boomstructuur overig
- behoud monumentale boom
- toevoegen aan lijst monumentale bomen
- behoud en versterken bos / bosplantsoen
- aanvullen bos / bosplantsoen
- historische dijk
- behoud en versterken zicht op open landschap
- creëren zicht op open landschap
- behoud en versterken zichtlijn

nevenstructuur

- behoud en versterken zijgroen

gebruik

- behoud wandelstructuur
- aanvullen wandelstructuur

biodiversiteit

- gemengde vaste planten
- bollengazon
- bloemrijk grasland
- kans dorpsbos
- kans zeeuwse haag
- boomgaard

klimaatadaptatie

- kans grassteden en /of plantvak
- kans grassteden
- kans wadi
- kans nieuwe bermloot/ wadi
- kans waterberging

Projecten:

1. Provincialeweg
2. Korenhaldijk
3. Lenshoekdijk
4. Parkzone Oostgarde
5. Beleving Koedijk
6. Singel Bernhardweg-Oost
7. Kans Dorpsbos, Natuurpark
8. Boomgaard Buitenleven
9. Buurtscheidende groensingels

© Dit werk is auteursrechtelijk beschermd.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever en Bosch Slabbers Tuin- en Landschapsarchitecten B.V. (hierna: "Bosch Slabbers").

Bosch Slabbers heeft bij haar werkzaamheden de zorgvuldigheid in acht genomen die van haar kan worden verwacht. Aan de getoonde informatie in deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend. Op onze werkzaamheden zijn de voorwaarden van toepassing zoals vastgelegd in De Nieuwe Regeling 2005 (DNR 2005).

Bosch Slabbers heeft met zorgvuldigheid de beelden in deze publicatie geselecteerd. Het kan voorkomen dat niet alle rechthebbenden van de gebruikte beelden zijn achterhaald. Belanghebbenden worden verzocht contact op te nemen met Bosch Slabbers.

Bosch Slabbers tuin- en landschapsarchitecten

Oude Vlissingeweg 1
Postbus 147
4330 AC Middelburg

T 0118 592288

www.bosch-slabbers.nl

bosch slabbers

